

A magyarországi létminimum-számítás korszakai nemzetközi összehasonlításban*

Havasi Éva

szociológus, a KSH. ny. statisztikai főtanácsadója

E-mail: eva.havasi@gmail.com

A szerző írásában a hazai létminimum-számítások történeti bemutatása mellett rövid nemzetközi kitekintést is nyújt az olvasóknak. Majd sorra veszi a minimumszámítások szakirodalmából ismert, illetve a jelenlegi létminimum-számítási gyakorlattal szemben felhozott elméleti és gyakorlati érveket, s az azokkal szembeni ellenérveket is. A tanulmány hozzájárulás kíván lenni a létminimum-számítás újragondolásához, és arra a határozott következtetésre jut, hogy a minimumszámításokra feltétlenül szükség van a jövőben is.

TÁRGYSZÓ:

Létminimum.

Minimum standard.

Megélhetési költségek.

* Valamennyi kollégám tiszteletére, akik a magyar létminimum-számítások módszertanát kidolgozták, illetve mindmáig alkalmazzák.

A szegénységsszámítási módszereket két nagy csoportra szokták osztani: az abszolút típusú és a relatív típusú megközelítésen alapulóakra. Az abszolút típusú megközelítések abból indulnak ki, hogy meghatározhatók, és meghatározandók – adott kor, adott társadalmi-gazdasági viszonyai közepette, adott életszakaszban és háztartástípusban – az emberek minimális szükségletei, s ennek alapján a minimális megélhetési költségei, s az a jövedelemösszeg, amely ezeket fedezni tudja. A minimális szükségletek meghatározása a szegénységi küszöbértéket konkrét tartalommal tölti meg, és ez általában valamilyen standard fogyasztói kosáron nyugszik. Mivel figyelembe veszi az eltérő háztartástípusba tartozó egyének különbözőségét, a gyakorlatban természetesen nem egy, hanem több tucat szegénységi küszöbérték kerül meghatározásra. A jelenlegi létminimum-számítás tizennyolc háztartástípusra mutatja ki a létminimum konkrét értékösszegét.

Ettől eltérően a relatív megközelítések a szegénységet alapvetően egyenlőtlenségi kérdésnek tekintik. A relatív szegénységi küszöb attól függ, hogy a lakosság jövedelmének eloszlása, az egyes emberek jövedelme egymáshoz viszonyítva hogyan alakul. A küszöbérték leggyakrabban a medián-jövedelem valamilyen százaléka, EU-standard¹ szerint ez 60 százalék. A medián olyan helyzeti középérték, melynek az a hasznos tulajdonsága van, hogy a jövedelem-nagyság alapján sorba rendezett emberek egyik felének nagyobb, másik felének kisebb a jövedelme annál, azaz a medián éppen a középső ember jövedelmének nagyságával azonos.

Természetesen nincs tisztán abszolút megközelítés, ahogy A. Smith megfogalmazását S. Ringen idézi: „A szegénység annyit tesz, mint nélkülözni azt, amit az ország szokásai szerint a jó szándékú embereknek, még a legalacsonyabb sorban lévőknek sem illendő nélkülözniük.” (Ringen [1988] 68. old.) Egy másik helyen – a Nobel-díjas közgazdász A. Sen által is gyakran idézett megfogalmazásában – Smith a következőket írja: „A szükségességem nem pusztán azokat a javakat értem, melyek nélkülözhetetlenek a létfenntartáshoz, hanem mindent, aminek a hiányát akár a legalacsonyabb rangú, megbecsülésre méltó ember esetében az adott ország szokásai elfogadhatatlannak minősítenek.... A szokások előírják, hogy a bőrcipő létszükséglet Angliában. A legszegényebb nő, vagy férfi sem kerülhetné el a szégyent, amennyiben e nélkül jelenne meg nyilvánosan”. (Smith [1904] 351–352. old.) Sen határozottan kimondja, hogy a „szégyen” abszolút kategória. De, hogy egy adott korban, adott társadalmi körülmények között mi helyettesíti a bőrcipőt, az relatív. Sen ebből az ellentmondásból kiindulva, és mintegy ezt feloldva dolgozta ki saját szegénységkonceptióját és többek között a szegénységmérés relatív abszolút mutatóját, a Sen-indexet „A kísértés, hogy a szegénység-

¹ EU: Európai Unió.

get összességében mint relatív jelenséget tekintsük, abból a tényből fakad, hogy bizonyos szükségletek kielégítése függhet az egyes ember többiekhez viszonyított relatív helyzetétől.” (Sen [1983] 153–169. old.)

M. Orshansky, a máig érvényes amerikai szegénységmérési módszer kidolgozója, egyik korai cikkében a következőket írja: „Annak eldöntésére, hogy ki szegény, az imádságok sokkal alkalmasabbak, mint a kalkulációk, mivel a szegénység akár a szépség, nézője szemén múlik. A szegénység értékítélet dolga, nem lehet sem igazolni, sem demonstrálni, legfeljebb következtetni lehet rá vagy sugallni, akár hibák elkövetése árán is. A szegények kiválasztása során egész sor értékítéletet kell tennünk.” (Orshansky [1969]).

Véleményem szerint minden számosítási folyamat értékítéletek sorozatán nyugszik, s ez alól a szegénységmérés sem kivétel. A különbség annyi, hogy míg a szegénység jelentéséről minden embernek van egy többé-kevésbé koherens képzete, addig például az országa gazdasági teljesítményéről, és annak kitüntetett mutatószámáról, a GDP-ről² már kevésbé. Ez az érték alapú megközelítés természetesen az abszolút és relatív szegénységmérési módszerekre egyaránt érvényes. A megközelítések, s a mögöttes megfontolások nyíltá tétele a lényeg, amely – ennyit nyugodtan megkockáztathatok a bevezetőben – a szükséglet-alapú szegénységmérésnél világosan látszik, transzparens.

Ebben az írásban csakis a szükséglet alapú, abszolút típusú szegénységmérési módszerekkel foglalkozom részletesen, mivel a hazai létminimum körül kialakult viták napjainkban ezt különösen aktuálissá teszik. A relatív megközelítések csak az abszolút megközelítésekkel való viszonyukban kerülnek említésre, mindvégig szem előtt tartva, hogy ez a különbségtétel viszonylagos, s a kettő közötti határ sokszor elmosódik. Ugyanakkor elfogadva Sen nézőpontját, miszerint bárhogy is mérjük, „végső soron a szegénységet egy primeren abszolút jelenségnek kell tekinteni” (Sen [1983] 153. old.).

1. A magyar létminimum-számítások száz éve

A létminimum-számítások Magyarországon több mint száz esztendőre tekintenek vissza.

1.1. Az első ötven év

Több mint száz évvel ezelőtt a teljes létminimum meghatározása helyett, csak az élelmiszer-szükséglet felmérése és beárazása történt meg. Keleti Károlynak, a Sta-

² GDP (gross domestic product): bruttó hazai termék.

tisztikai Hivatal első igazgatójának már akkor évek óta dédelgetett terve volt a nép-élelmezés statisztikájának kidolgozása. A munka 1879-ben indult meg a Hivatalban. A munkálatokon alapuló nagy Keleti-mű, a „Magyarország népességének élelmezési statistikája physiologiai alapon” 1887-ben jelent meg. Ebben részletes táblázatokat találunk a különböző társadalmi csoportok élelmiszer-fogyasztási szokásairól, a fogyasztott élelmiszerek óriási mennyiségbeli és minőségi különbségeiről. A fogyasztott termékek mennyisége és ára mellett azok tápanyagtartalmát is kimutatták. Keleti ebben a következőket írja: „Eddigélé azt keresték nagyjából – amennyire t.i. megállapíthaták –, mit fogyaszt egy ország gabonaneműekben, húsban stb. (bár ez a stb. alig terjedt még egy-két élelmezési vagy élvezeti czikkre, mint czukor, kávé, tea, szeszes italok). Hosszú gondolkodás és számos kísérletezés után fordítottam egyet a szokott kérdésem, nem azt kutatva: mennyit fogyasztanak fejenként átlag egy-egy országban ebből vagy abból az élelmi vagy élvezeti czikkből, hanem azt kérdeztem: mennyi kell az embernek az életre, az életet t.i. olyképp értelmezve, hogy az ne csak fenntartassék, hanem hogy a gyermek növekedhessék, a felnőtt emberben a munka által fogyasztott erő visszapótolassék. A természettudományok mai haladásuk mellett teljesen meg képesek felelni e kérdésre.” (Keleti [1887]).

A „mennyi kell az embernek az életre”, szükséglet alapú megközelítés már Keleti Károlynál megjelent a statisztikában. Bár ez az adatgyűjtés ebben a formájában nem folytatódott, az élelmiszer-szükségletek statisztikai számbavételének fontossága megmaradt. Mivel az élelmiszere fordított kiadások nélkülözhetetlen és egyben tetemes hányadát alkotják a családok kiadásainak, az aktuális életszínvonal fontos jelzőszámaként szolgáltak a múltban, sőt még ma is.

A létminimumot számos országban, köztük Magyarországon is az élelmiszer-szükséglet/élelmiszerkosár segítségével határozzák meg. A *Szociálpolitikai Szemle* 1913. évi 24. száma a korabeli *Népszava* nyomán közli az öttagú munkáscsalád heti élelmének árát. „A mennyiség tudvalevőleg úgy van megállapítva, hogy a hivatalos tudomány által szükségesnek megállapított fehérje, zsír és szénhidrát mennyiséget tartalmazza. Az árak a vásárcsarnoki hivatalos árjegyzés szerint vannak fölvéve és pedig az ottani föltüntetett legmagasabb és legalacsonyabb ár számtani közepese.” (*Szociálpolitikai Szemle* [1913]).

1913 januárjához képest novemberben, az öttagú munkáscsaládnak élelmiszer-szükséglete kielégítésére kevesebbet kellett fordítania, mivel 20,48 koronáról 19,37 koronára csökkent az élelmiszerkosárba került termékek átlagára. Ez – mai nyelven fogalmazva – azt jelenti, hogy a szükségesnek minősített élelmiszerek fogyasztói ár-indexe a két időszak között csökkent. Ahhoz, hogy az egyes termékek árváltozásának megélhetésre gyakorolt hatását ki tudjuk számolni, nem elég a termékek egységnyi árváltozásának ismerete, hanem azt is tudnunk kell, hogy a háztartások, egyének fogyasztásában mekkora ezek részaránya, súlya. Hiszen éppen ezek a mennyiségek adják majd az átlagos árváltozáshoz a súlyokat. Fontos szerepe van annak is, hogy a

beárzott élelmiszerkosarat az adott időszakra vonatkozó bérekkel (jövedelmekkel) összehasonlítva, reális képet alkothatunk a megélhetési viszonyokról, illetve azok változásáról. *Bresztovszky Ede* a *Huszadik Század* c. folyóiratban közölte, s a *Népszavában* 1916 januárjában olvasható számításában kimutatta, hogy a munkások zöménél 70-80 százalékot tettek ki a heti bérükből a háztartásukba tartozók élelmiszerére fordított kiadások (egy öttagú, egykeresős munkáscsaládot feltételezve) (*Tarjányi* [1966]). *Gál Benő* számításaira alapozva az előbb említett élelmiszerkosár a számított létminimum egyharmadát teszi ki. Természetesen minél szegényebb egy család, bevételének annál nagyobb hányadát kénytelen élelemre fordítani. *Bresztovszky* azzal számolt, hogy mennyit visz el egy adott foglalkozású (bőröndös, kárpitos stb.) ember béréből a háztartása élelmiszer-kiadása, ami nem ugyanaz, mint a létminimum-kiadás belső megoszlása élelemre és egyebekre. Számos létminimum-számítási módszer éppen ez utóbbi arányt használja fel a kalkuláció során, de erről a későbbiekben lesz szó bővebben.

1. ábra. Egy öttagú munkáscsalád élelmiszer-szükséglete 1913 januárjában és novemberében

Az árak az év eleje óta a következőképp alakultak:

| Mennyiség kgr. | 1913 január 4. | | 1913 november 4. | |
|--------------------|--------------------|------------------|--------------------|------------------|
| | egységár fillér | összeg fillér | egységár fillér | összeg fillér |
| 2 II. marhahus | 202 | 404 | 202 | 404 |
| 1 II. disznóhus | 200 | 200 | 184 | 184 |
| 1 kolbász füstölt | 220 | 220 | 220 | 220 |
| ½ szalonna füstölt | 202 | 101 | 188 | 94 |
| ½ disznósír | 188 | 94 | 168 | 84 |
| 18 barna kenyér | 23 | 432 | 22 | 392 |
| 10 burgonya, rózsa | 11.5 | 115 | 9 | 90 |
| 2 savanyu káposzta | 28 | 56 | 24 | 48 |
| 2 bab, fehér apró | 44 | 88 | 44 | 88 |
| 1 cukor | 91 | 91 | 83 | 83 |
| 3 tojás darabja | 10 | 30 | 11 | 33 |
| 7 tej liter | 31 | 217 | 31 | 217 |
| | Összeg K 20.48 | | 19.97 | |

Forrás: Szociálpolitikai Szemle. 1913. évi 24. sz. 344. old.

A Szakszervezeti Tanács végrehajtó bizottsága, a Szaktanács már 1923-ban követte a létminimum törvénybe iktatását. A létminimumot egyébként „heti létminimum” címmel a *Szakszervezeti Értesítő*ben tették közé, melynek előfizetéséből a Tanács működését is fedezték (*Kozák* [2009]). Az 1923 és 1939 között havonta megjelenő létminimumot vissza is vezették 1914-ig azonos metodika szerint (*Fekete*

[1989]). A Magyarországi Szakszervezeti Tanács jelentése szerint a létminimum (öttagú család esetében, 1914 decemberére vonatkozóan, 56,62 korona volt. (Gál ezt 3000 kcal ételmyszer, egy szoba-konyhás lakás, fűtés, világítás és a legfontosabb ruházati cikkek alapján számította.)

Ebben a korai szakaszban tehát a megélhetéshez nélkülözhetetlenül szükséges jövedelemösszeg meghatározása mellett, a megélhetési, illetve létfenntartási költségindex kiszámítása volt az elsődleges cél. A létminimumot (megélhetési költséget) évről évre össze tudták hasonlítani az adott időszakra vonatkozó (ipari) átlagkeresetekkel, s a kettő hányadosaként határozták meg a keresetek valós vásárlóerejét, annak változását. A megélhetési költségek (a létminimum) kiszámítása, önmagában is fontos szerepet töltött be az emberek, egyes kiemelt társadalmi-foglalkozási csoportok élet-színvonalának nyomon követésében. A minimális szükségletek beárazása, összköltsége, egybevetve a kereseti viszonyokkal, a szakszervezeti mozgalom számára fontos üttőkártya volt követeléseinek megfogalmazásánál. Ugyanakkor a létminimumkosár beárazása mutatta a bérek valós vásárlóerejét, s annak változását, vagyis a minimálisan szükséges javak alapján számított ún. létfenntartási költségindexet.

1.2. A második ötven év

Az előzőekben ismertetettek okán a létminimum-számítás fejlődése a két világháború között, egyben a magyar árstatisztika fejlődését is magával hozta. Ez a funkciója a fogyasztói árindexszámítás leválásával, az árstatisztika önállóvá válásával, mára már elhalványult. Fontos azonban tudni, hogy a fogyasztói árindex nem azonos a létfenntartási költségindexszel. Az előbbit az átlagos kiadási szerkezetű magyar háztartás alapján számítják, míg az utóbbit, a minimális szükségleteket figyelembe vevő fogyasztási szerkezet alapján meghatározott kosár fogyasztói árindexével.

A KSH³ ma is számolja a különböző jövedelmi csoportba tartozók, így az alacsony jövedelműek árindexét, még ha ez nem kap is kiemelt nyilvánosságot. Lényegében ennek elődje a megélhetési, illetve a létfenntartási költségindex. Nem mellékesen jegyzem meg, hogy 2014-ben átlagos fogyasztói árindex csökkenés mellett (99,8%) egyedül az alacsony jövedelműek csoportjában nőtt az index (100,2%), azaz a megélhetési költségindex. A rezsicsökkentés fő nyertesei a közepes jövedelműek voltak (KSH [2015a]) 15. old.).

A létminimum-számítás alapvető funkciója minden korban és minden országban, ahol ilyen számolnak, annak meghatározása, hogy mennyi pénzre/jövedelemre van szüksége a különböző összetételű háztartásoknak az adott országban, adott időszakban, a minimálisan szükségesnek tartott, méltányolt szükségleteik biztosításához.

³ KSH: Központi Statisztikai Hivatal.

Ennek első lépéseként meg kell határoznunk az elismert, nélkülözhetetlenek, méltányosnak tartott szükségletek körét. Az első hazai létminimumkosár tizenhárom féle élelmiszert, nyolcféle tüzelési és háztartási, huszonnégyféle ruházati cikket, valamint tizenhárom féle szolgáltatást és egyéb cikket tartalmazott. Ez a kosár évtizedekig változatlan maradt. Ennek jól dokumentált példájaként érdemes szemügyre vennünk a Statisztikai Hivatal 1925-re vonatkozó minimumszámításának menetét és főbb jellegzetességeit a *Magyar Statisztikai Szemle*ben megjelent „A hivatalos létfenntartási indexszámok” című írásból *Magyar Statisztikai Szemle* [1925]). Németországi példa nyomán, négy fő területet vizsgáltak: 1. az élelmezés, 2. a ruházat, 3. a fűtés és világítás és 4. a lakbér költségei. „Az élelmezési szükséglet megállapításánál egyéb támpont híján abból az élelmiszermennyiségből kell kiindulni, mely élettani szempontból feltétlenül szükséges arra, hogy az emberi test által fejlesztett hő állandóan reprodukálhassék.” (*Magyar Statisztikai Szemle* [1925]). A négytagú család⁴ szükségleteit fogyasztási egységek segítségével határozták meg. A felnőtt férfi 1 fogyasztási egységet, a felesége 0,9 fogyasztási egységet, a tizenkét éves fiú 0,6 egységet és a hatéves kislány 0,5 egységet képviselt. Így a kétgyermekes, négyfős család összesen három fogyasztási egység, s a család teljes kalóriaszükséglete ennek megfelelően kerül kiszámításra. A családfő kalóriaszükséglete 3500 kcal. Ennek megfelelően a többieké rendre 3150, 1800 és 1500 kcal. Ügyeltek a fehérjére, a zsír és a szénhidrát megfelelő arányaira is. Így egy négytagú munkáscsalád heti élelmiszer-szükséglete a következőképpen alakult: 2 kilogramm marhahús, 1,5 kilogramm sertéshús, 7 liter tej stb. (Lásd a 2. ábrát.) Az élelmiszerek mellett tételesen meghatározták a ruházati szükségletet, amelynek adatai valójában a ruhaszükséglet mennyiségét, minőségét és költségét „reprezentálják”. A fűtési szükségletnél és a lakbérnél egy szoba-konyhás lakás fenntartási költségeiből indultak ki.

A hazai létminimum számításnál a németországi minta volt a kiindulópont, de mint ahogy arról a nemzetközi fejezetben szó lesz, a szükséglet alapú, tételes minimumszámítás területén az angolok voltak az elsők, *B. Seeborn Rowntree* személyében. A második világháborút követően, 1949-től hosszú időre abbamaradtak a létminimum-számítások. A szocialista tervgazdálkodás körülményei közepette fölöslegesen nyilvánították a létfenntartási költségindexet, s az annak háttéréül szolgáló létminimum kiszámítását. *Stuber Ervin* szerint „Különösen szép statisztikai feladat az életszínvonal mérése azért, mert azt vizsgálja, hogy az emberek élete hogyan válik évről évre jobbá és szebbé.” (*Stuber* [1953] 630. old.) „Pártunk és kormányunk legutóbbi intézkedései a dolgozók életszínvonalának emelése érdekében különösen időszerűvé teszik az életszínvonal mérésére szolgáló statisztikai mutatószámok további tökéletesítését.” (*Stuber* [1953] 639. old.) Ennek a „tökéletesítési” folyamatnak egy jó időre áldozatául esett a létminimum számítása is.

⁴ A statisztikai hivatal négytagú, a szakszervezetek öttagú családdal számoltak. Így az eredmények összehasonlítása nehezebb volt.

2. ábra. Adatok egy négytagú munkáscsalád megélhetéséhez, 1925

Egy négytagú munkáscsalád heti élelmiszer-szükséglete.

| Termékek | Mennyiség | Fehérje- | Zsír- | Szén- | Kalóriaérték kg kalória |
|-------------------------|-----------|-------------------|-------|-------|----------------------------|
| | | tartalom gr-okban | | | |
| Marhahús . . . | 2·0 kg | 352 | 16 | — | 1592 |
| Sertéshús . . . | 1·5 " | 230 | 102 | — | 1883 |
| Zsír | 0·8 " | — | 764 | — | 7106 |
| Tej | 7·0 liter | 280 | 210 | 280 | 4258 |
| Tojás | 3 drb | 18 | 15 | — | 214 |
| Sajt | 0·5 kg | 215 | 35 | — | 1207 |
| Kenyér | 14·0 " | 840 | — | 7000 | 32144 |
| Főzőliszt 2-es . . . | 1·0 " | 100 | — | 740 | 3444 |
| Burgonya | 10·0 " | 200 | — | 2200 | 9840 |
| Kelkáposzta | 2·0 " | 40 | — | 140 | 738 |
| Bab | 2·0 " | 480 | 40 | 960 | 9276 |
| Cukor | 0·5 " | — | — | 490 | 2009 |
| Összesen | — | 2755 | 1182 | 11810 | 70710 |
| Kalóriaérték | — | 11295 | 10993 | 48421 | 70710 |
| % kalóriaértékben . . . | — | 16·0 | 15·5 | 68·5 | 100·0 |

3. Fűtés és világítás.

Csupán porosz szén, tűzifa és villany veendő fel és pedig:

| | Egy hétre |
|-----------------------|-------------|
| Porosz szén | 35 kg |
| Tűzifa | 35 " |
| Villany | 130 hw. óra |

Szén és fa ára házhoz szállítva, pincébe lerakva értendő.

Forrás: Magyar Statisztikai Szemle [1925].

Többszöri nekirugaszkodás (1954, 1957) után 1963-ban gőzerővel megindult a gazdasági reform, az „új gazdasági mechanizmus” előkészítése. A Statisztikai Hivatal Péter György elnökkel az élén, aktívan részt vett ennek kidolgozásában. Ehhez igazította a szakmai munkát és a személyzeti politikáját. Andorka Rudolf erről az időszakról a következőket mondta: „Nagyon jellemző Péter Györgyre az az élmény, amit a hatvanas évek közepén éltem át valamelyik november 7-i ünnepségen. A legborzasztóbb az, elvtársak, hogy leszoktattak mindenkit a gondolkodásról. Ezért, elvtársak, én arra kérem magukat, hogy kezdjenek el megint gondolkodni.” (Javorniczky [2006]).

Ahhoz, hogy a piaci típusú gazdaság hatásait mérni lehessen, szükség volt a jelen helyzet pontosabb megértésére. Ennek része volt a Péter által elrendelt rétegződésvisz-

a) Felsőruha:

| | Évi szükséglet |
|---------------------|-------------------------|
| Férfiruha | 1 darab II. rendű gyári |
| Női ruha | 1 " II. " " |
| Férfiruha | 1 " II. " " |
| Leányruha | 1 " II. " " |

b) Fehérnemű:

| | |
|------------------------|-------------------------|
| Férfiing | 3 darab II. rendű gyári |
| Férfialónadrág | 3 " II. " (hosszú) |
| Női ing | 3 " II. " " |

c) Harisnya:

| | |
|-----------------------------|-----------------|
| Férfiharisnya (rövid) . . . | 4 pár II. rendű |
| Női harisnya | 4 " II. " " |
| Gyermekharisnya | 4 " II. " " |

d) Cipő:

| | |
|-----------------------|-----------------|
| Férficipő | 2 pár II. rendű |
| Női cipő | 2 " II. " " |
| Gyermekcipő | 2 " II. " " |

Újra rá kell mutatni, hogy ezek a mennyiségek a ruhaszükségletet csak *representálják*. Az árúknak megfelelő összeg körülbelül megfelel anyuinak, amennyi a normális viszonyok között tényleg ruhára fordítható.

4. Lakásbér.

Szoba, konyha (hetibér 8'65 korona).

gálat. *Kemény István* az egyik vele készült interjúban erről így emlékezik: „a vizsgálat arra vonatkozott, hogy nézzük meg, hogy addig, amíg nincs piac, hogyan élnek az emberek, és mi jellemző erre a társadalomra, és foglalkozzunk azzal is, hogy ha bevezetik a reformokat, akkor mi lesz az emberekkel. Ez volt a megrendelés célja, ezen belül viszont arról volt szó, hogy kell egy külön szegényvizsgálat, amit *Mód Aladárné* és *Ferge Zsuzsa* is akartak, de Péter György taktikai okok miatt ezt nem akarta. Azt gondolta, hogy ez egy támadási felület lehet, mert van egy kommunista ország, ahol a Kommunista Párt dönt mindenről és a KSH is egy állami intézmény, ami ha elkezd vizsgálni a szegénységet, akkor benne van, hogy ez egy olyan rendszer, ahol vannak szegények.” (*Szabari* [2008] 14. old.) Az 1963. évi rétegződésvizsgálatban még nincs szó szegényekről, de 1968-ban, a jövedelmi felvételben, mely a KSH 1959-től ötvenként végrehajtott országos reprezentativitású adatgyűjtése volt, már kijelölték a jövedelmi szempontból szegénynek minősülő háztartásokat. Ennek a folyamatnak szerves részeként a KSH kísérleti jelleggel számításokat végzett a társadalmilag indokolt szükségletek minimumának a meghatározására. Az empirikus módon, szükségleti oldalról felépített számításokat, s azok módszertani hátterét a KSH Közgazdasági főosztálya „A társadalmilag indokolt szükségletek” című, számozott, Hivatalos használatra! minősítéssel megjelent kiadványában foglalta össze (*Havasi* [2000]).

A KSH 1968-ban hét családtípusra vonatkozóan határozta meg a létminimumot (mégpedig kétféle, a társadalmilag indokolt szükségletek minimumát és a szegénységi küszöböt), s ezeknek a számításait visszamenőlegesen is elvégezte 1962-ig. 1970-ig az adott év átlagárai alapján a kétféle számítás továbbvezetésére is sor került. Bár ezek a számítások nem voltak publikusak, módot nyújtottak a párt és kormányzat döntéshozói számára a lakosság megélhetési viszonyainak objektív és egyben reális megítélésére. Egy korabeli hivatali belső jelentésben a következőket olvashatjuk: „Nálunk és általában Európában egyedül esettől eltekintve a szó szoros értelmében vett létminimum probléma valójában nem létezik. A megváltozott körülmények közt e fogalmat inkább a társadalmilag indokolt szükségletek minimumának célszerű nevezni... A létminimummal kapcsolatos számításokat kezdetben csak szűk körben célszerű megvitatni. A szélesebb körben való ismertetésre a megfelelő tudati feltételek biztosítása után kerülhet sor. Elejét kell vennünk, hogy a létminimum-számítások alapján indokolatlan, társadalmi és gazdasági fejlődésünk mai színvonalán nem teljesíthető igények fogalmazódjanak meg.” (*KSH* [1970]) 1971. március 22-én az MSZMP⁵ Közgazdasági Munkaközössége és az MTA⁶ Közgazdasági Bizottsága vitát rendezett a témában, s „teljes volt az egyetértés abban, hogy a minimumszámítás időszerű és célszerű”. (Lásd az M1. és M2. internetes mellékletet (www.ksh.hu/statszemle).

⁵ MSZMP: Magyar Szocialista Munkáspárt.

⁶ MTA: Magyar Tudományos Akadémia.

A társadalmilag indokolt szükségletek minimuma olyan összegű jövedelemmel számol, amely az adott időszaknak megfelelő szerény, de még elfogadható fogyasztási színvonalat biztosít, és amely a társadalmi elvárásoknak többé-kevésbé megfelel. „A kiindulási cél a szükségletek olyan szintű meghatározása, amely a gazdasági és társadalmi fejlettség, a kulturális színvonal mai szintjén kialakult minimális igényeket fejezi ki. Ésszerű gazdálkodással szerény keretek közt ugyan, de biztosítja az egészséges életmódhoz szükséges táplálkozást, ruházkodást, lakást, tisztálkodást, továbbá a kulturális szükségletek társadalmilag elfogadható mértékű és színvonalú kielégítését, a gyerekek általános iskola utáni továbbtanulását stb.; többé-kevésbé összhangban van a társadalmi értékítéletekkel, illetőleg az emberek indokolt elvárásaival.” (KSH [1970] 11. old.). A szükségleteket összesen félezer körüli tételből (fogyasztási cikkekből és szolgáltatásokból) állították össze, számításba véve az elhasználódási idejüket. Figyelembe vették az életkort, a nemet, a gazdasági aktivitást, a keresőszámot, a taglétszámot és a lakóhely településtípusát. Számításaikat összehasonlították az akkori Csehszlovákiában alkalmazott, matematikai modellen alapuló számítási móddal is. (Megjegyzem, hogy a kontrollként használt cseh módszer szerint 20 százalékkal magasabb minimumösszeg jött ki.) A számítások a legapróbb részletekig nyomon követhetők az akkor készült hivatali belső anyagok alapján, de a kiszámítás főbb lépései hozzáférhetők a (később) megjelent kiadványokban is. A társadalmilag indokolt szükségletek minimuma mellett meghatározták a szegénységi küszöb értékét is. Ennek kiszámítási menete lényegesen egyszerűbb volt. Első lépésben az élettanilag szükséges kalóriamennyiséget határozták meg, s annak összetevőiből (szénhidrát, zsír, állati és növényi fehérje) indultak ki. Ezt követően a társadalmi minimumnál számításba vett élelmiszer-szerkezethez képest számottevően nagyobb súlyt adva az olcsóbb élelmiszereknek, kiszámították a minimálisan szükséges élelmiszerek összköltségét, majd azt a jövedelmi szintet, amely mellett a kiszámított élelmiszer-kiadás fedezhető (KSH [1971]). A KSH 1968-ra vonatkozóan a társadalmi jövedelmi minimum összege egy főre vetítve 880 forint volt, a szegénységi küszöbnek megfelelő összeg pedig annak kétharmada (660 forint). A társadalmi minimum alatt 3,26 millió, a szegénységi küszöbszint alatt 1,38 millió ember élt 1967-ben.

Bár az 1968. évi számítások eredménye nem került a szélesebb nyilvánosság elé, belső anyagként megjelent, és széles szakmai körben is megvitatták. (Lásd az M3. mellékletet.)

A hetvenes évek elején újból felmerült az igény a korábbi számítások aktualizált elvégzésére, de e helyett a korábban cseh módszerként említett megoldással próbálkozott a hivatal. 1972-ben már nem a normatív szükségletek teljes körének tételes meghatározása alapján számoltak, hanem csak az élelmiszerszükségletet határozták meg családtípusonként, tételesen. Az élelmiszerkiadás és az összkiadás közötti kapcsolat alapján regressziós függvények segítségével próbálták meghatározni a társadalmi minimumot. Mivel a kapott eredmények ellentmondásosak és feltételezhetően

túl magasak voltak, így nem kerültek a nyilvánosság elé. Péter György 1969-ben bekövetkezett halála után *Huszár István* vette át a KSH vezetését. Andorka Rudolf szerint a „Huszár István-korszak bizonyos fokig a hivatal aranykorának tekinthető, mert ő mindenféle jó törekvést, a valóság feltárását, az igényes, tudományos munkát támogatta, és politikai kérdésekben ugyanolyan felvilágosult volt, mint Péter.” (*Javorniczky* [2006]). Ennek is köszönhető, hogy sok más szakmailag kiemelkedő munka mellett, a minimumszámítások, s az azokra épülő elemzések is elkészültek. Ugyanakkor az 1972-es új számítási kísérlet eredményeinek megvitatása már *Bálint József* elnöki működésére (1973–1979) esett. *Benda Gyula* szerint „A félelem körülötte igen nagy volt, s a hivatal minden rossz hagyományát (szervilizmus) előhozta. Félmondatai következtében állítottak le kiadványokat.” (*Benda* [1991]). Andorka hasonlóan fogalmaz: „Elhíresült az a mondása, hogy: »Miért foglalkoznak maguk, elvtársak azzal, hogy a munkásosztálynak kevés a jövedelme, meg hogy beteg, meg hogy sokat iszik és öngyilkos lesz? Hagyják ezt a témát!« A szegénység-vizsgálatokat szinte teljesen leállította. Nem tudta egészen tönkretenni a hivatalt, de azt megakadályozta, hogy kiugró eredmények szülessenek.” (*Javorniczky* [2006]).

Az 1972-vel induló újabb minimumszámítások ellentmondásosnak nyilvánítása szükségszerű volt. Az 1973. évi jövedelemfelvétel alapján *Vita Lászlónak* az alacsony jövedelmű lakosság helyzetéről készített tanulmánya még megjelent, igaz, csak 25 példányban, Szigorúan bizalmas!-nak minősített kiadványként, de ez nem a minimumszámítási módszer alapján született.

1976-ban újabb kísérlet indult a minimumszámításra. A korábbi kudarc miatt visszatértek az 1968-as módszerhez, s az akkori tételek változatlanul hagyása mellett 1976-os árakon kiszámolták a társadalmi minimumot. További célként tűzték ki, hogy legyen egy dinamikusan mozgó létminimum-skála, de ez végül nem valósult meg.

A Magyar Szociológiai Társaságnak a „többszörösen hátrányos helyzetű rétegek vizsgálatáról” szóló, 1981. áprilisi konferenciája hozta a nagy áttörést. A szegénység, ha némileg bújtatott néven is, de megszűnt tabunak lenni (*Ferge–Gara–Horváth* [1980]). Ez a kissé bonyolult új megnevezés – nem nélkülözve az eufémizmust sem – azt a gondolatot közvetítette, hogy a szegénység sokdimenziós, nem egyszerűen jövedelemhiány, hanem hátrányok sokaságát jelenti. Ekkor indultak nagy számban a társadalmi beilleszkedési zavarokat vizsgáló, és a kiemelt szociálpolitikai (általános/egységes szociálpolitikai koncepciót megalapozó) kutatások, s ezeknek köszönhetően számos, mindmáig meghatározó jelentőségű tanulmány született, többek között a szegénység, a társadalmi egyenlőtlenség témakörében is. Ferge közvetítésével *P. Townsend* nyomán új fogalom került be a szakszótárba: a depriváció, pontosabban az objektív relatív depriváció fogalma, mely újabb kihívást jelentett a statisztikusok számára is (*Ferge* [1980], *Townsend* [1979]).

Részben ezekhez a vizsgálatokhoz kapcsolódóan, részben a Szakszervezetek Elméleti Kutató Intézete felkérésére folytatódott a jövedelmi minimum kiszámítása is.

Fekete Gyula, a KSH munkatársa 1981-ben kiszámította a nyugdíjasok és a fiatalok minimumkosarát. A módszer a normatív szükségletek tételes meghatározásának finomított technikája volt. Ezek a munkálatok már *Nyitrai Ferencné dr.* elnöksége idejében (1979–1989) zajlottak, bár kezdetben még ő is úgy nyilatkozott, hogy amíg ő az elnök, nem lesznek szegényszámitások. Ennek ellenére Nyitrai személyes elnöki hozzájárulása is kellett ahhoz, hogy 1984-ben nyilvánosan is megjelenhesse a TBZ-kutatások⁷ eredményei olyan súlyos jelenségekről, mint az öngyilkosság, az alkoholizmus, a gyermekkori veszélyeztetettség, a bűnözés és a nem-organikus eredetű mentális betegségek. 1984-ben a Központi Statisztikai Hivatal újraindította a minimumszámításokat (lásd az M4. mellékletet), az eredmények 1988-ban széles körű nyilvánosságot is kaptak. Az 1987-es Statisztikai évkönyv 1982-ig visszamenőleg nyilvánosságra hozta a minimumszámítások eredményeit. „A számítás a nemzetközi gyakorlatban alkalmazott módszerek egyes elemeinek kombinálásával készült, felhasználva a korábbi magyar létminimum-számítások tapasztalatait és figyelembe véve a nyolcvanas évek magyar társadalmának sajátosságait, fogyasztói szokásait. A minimumokon belül az élelmezési és lakásfenntartási költségek tételesen lettek kiszámítva, az összes többi szükséglet pedig egy összegben egyéb szükségletek néven. A kiszámított teljes minimumok összegein belül a társadalmi minimumként számba vett élelmezési költség az akkori átlagos élelmezési költségnek körülbelül háromnegyed részét tette ki, míg a létminimumnál annak kétharmadát. (A társadalmi minimumnál például fejenként évi 60 kilogramm hússal, 230 darab tojással, 70 kilogramm zöldség elfogyasztásával számoltak, amely az akkori átlagfogyasztás 77, 65 és 90 százaléka volt.) A lakásfenntartás költsége a társadalmi minimum esetében az országos átlag kilenctizedének, a létminimum esetében pedig körülbelül háromnegyedének felelt meg. Az egyéb szükségletek együttes értéke a társadalmi minimum esetén az országos átlag 60 százalékát tette ki, míg a létminimum esetén mintegy a felét.” (*Keszthelyiné Rédei* [é. n.] 13. old.)

1.3. A rendszerváltozás utáni évek

Az 1984-es számításból kiindulva, annak értékeit az aktuális fogyasztói árindexszel továbbvezetve és visszavezetve, az 1982 és 1989 közötti időszakra is vannak adataink a társadalmi minimumról. A rendszerváltás évében *Antall József* kormányfő *Vukovich Györgyöt* nevezte ki a KSH élére (1990–1995), aki érdeklődést mutatott a társadalom általános állapotát leíró jelzőszámok, indikátorok iránt.⁸ Így zöld utat

⁷ TBZ: társadalmi beilleszkedési zavarok. Az erről szóló kutatásokat kormányzati megrendelésre, 45 hazai kutatóhely, köztük a KSH végezte *Pataki Ferenc* és *Münnich Iván* vezetésével.

⁸ Ennek legfontosabb megnyilvánulása a Tárkival közösen készített, 1990-től kétévenként megjelenő Társadalmi riport című tanulmányköteteket. Társszerkesztők voltak *Andorka Rudolf* és *Kolosi Tamás*.

kaptak a társadalomstatisztikai vizsgálatok, s ennek egyik elemeként a létminimum-számítások. Az 1968-as reform időszakhoz hasonlóan, a rendszerváltás idején is nélkülözhetetlen volt a pontos helyzetkép, a magyar gazdaság és a társadalom állapotának felmérése, s ez az igény megmutatkozott a statisztikai munkában is. 1990 szeptemberében egy újabb szakbizottság alakult a minimumszámítási módszer felülvizsgálatára, ebben az érdekvédelmi szervezetek képviselői mellett helyet kaptak a kutatóintézetek delegáltjai, statisztikai szakemberek, országgyűlési képviselők. A szakbizottság és az Újpesti Családsegítő Központ alkalmazhatónak tartotta mind a teljeskörűen tételes normatív módszert (a KSH 1968-as számításához hasonlóan), mind pedig a részlegesen tételes normatív módszert, amelyet a KSH a nyolcvanas évektől szorgalmazott.⁹

A kilencvenes évek elején kidolgozott módszer erősen épített az 1984-es számítási módra, de az eltéréseket mégis hasznos kiemelni. Az élelmiszer-szükséglet meghatározásánál nem az egészségtelenebb valós táplálkozási szokásokból indultak ki, hanem az akkor korszerűnek tartott táplálkozás követelményeiből. Sokkal többféle, több mint 100 élelmiszertermék került be a kosárba. Az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet szakemberei nemcsak a tápanyagszükségleti normákat határozták meg, hanem elkészítettek egy 4 hétre vonatkozó (tavaszi, nyári, őszi és téli) változatos étrendet is reggelivel, ebéddel és vacsorával. Az éves mennyiség a 4 heti étrendhez szükséges mennyiség 13-szorosa volt. A létminimumban az egy aktív korú mérsékelten aktív életmódot folytató felnőtt szükségletének fedezésére egy napra számítva 2750 kalóriát állapítottak meg (98 gramm zsír, 371 gramm szénhidrát, 91 gramm fehérje, ebből 40 gramm állati eredetű, 783 milligramm kalcium, 12 milligramm vas, 1114 mikrogramm B1, 1632 mikrogramm B2, 111 milligramm C, 18 milligramm E-vitamin, 10 gramm nyersrost, 2465 milligramm kálium). A nem aktívak, az idősek és a fiatalok tápanyagszükségletét fogyasztási egységekkel módosították. (Ez korábban is így volt, de a fogyasztási egységek meghatározása is némileg módosult.) Hasonlóan a korábbi számításokhoz, az aktuális háztartási költségvetési felvétel adatait használták. A teljes körből kiemelték azokat a háztartásokat, amelyeknek a jövedelme országos átlag alatti és élelmiszerkiadásuk a kiszámított normatíváéhoz ($\pm 20\%$) közeli volt. Ugyancsak nem kerültek be a szűkített háztartáskörbe azok a háztartások, amelyeknek jövedelme a legalsó 5% volt, illetve azok sem, amelyek az adott évben lakásberuházást hajtottak végre, vagy gépkocsit vásároltak. (Mindezen háztartások kizárására azért volt szükség, mert a feltételezés az volt, hogy létminimum szintű élelmiszerfogyasztás mellé csak akkor tartozhat létminimumszintű egyéb kiadás, ha azt nem befolyásolják „véletlenszerű” kiadások.) A lakásköltségeket nem tételesen, hanem a háztartási költségvetési felvételből vett ténylegesen adatok alapján számolták különböző háztartástípusokra. Az egyéb költ-

⁹ Vukovich György elnök 1991. április 10-én tartott sajtótájékoztatót a KSH megújított létminimum-számításáról. Ennek háttéranyagát lásd *Havasi* [2000] (271–277. old.).

ségek meghatározása pedig szintén a tényleges adatok alapján fogyasztási egységkulcsok alkalmazásával történt (itt lényeges volt a gyermekekhez, illetve a felnőttekhez kapcsolódó egyéb kiadások megkülönböztetése).

A minimumszámítások kiemelt funkciója, hogy aktuális összegét hozzá tudjuk mérni az adott időszakra vonatkozó átlagjövedelemhez, egyes foglalkozási csoportok kereseti szintjéhez, illetve az aktuális minimálbér nagyságához. Az alábbi táblázat a kiválasztott évekre vonatkozóan bemutatja a létminimum és a lakossági átlagjövedelem egymáshoz való viszonyát (egy főre jutó jövedelem alapján számolva).

Keszthelyiné Rédei Mária kéziratosa alapján, ha az 1968 és 1994 között megállapított létminimumokat egybevetjük a mindenkori átlagjövedelmekkel, a következő arányokat kapjuk. 1968-ban a létminimum az átlagjövedelem 51, 1984-ben 53, 1989-ben 54, 1994-ben pedig 60 százaléka volt. „Addig, amíg a kilencvenes évek elején a létminimumot általában a tényleges minimális szintű megélhetéshez alacsonynak tartották az emberek, »éljen meg belőle, aki kiszámította«, a kilencvenes évek közepére viszont inkább az a vélekedés lett elfogadottabb, hogy magas, »bár csak lenne annyi jövedelem«. Ez is mutatja a minimumszámítások relativitását, egy átlagosan folyamatosan elszegényedő országban, a reáljövedelmek – egyetlen év, 1994 kivételével – állandó átlagos csökkenésével, a fogyasztási struktúra is átalakult, a mérce a nyolcvanas évek végi szinthez képest lejjebb csúszott.” (*Keszthelyiné Rédei* [é. n.] 23., illetve 25. old.)

Éppen abban az időben, amikor a gazdasági recesszió lakossági hatása a létminimum alatt élők növekvő számában nyomon követhető lett volna, a KSH úgy döntött, hogy felülvizsgálja korábbi módszerét. Így került sor annak a módszernek a kidolgozására, amely a mostani felfüggesztéséig/megszüntetéséig életben volt. Tekintettel arra, hogy a 2014. évi létminimum-számítás alapját is képező eljárás könnyen megismerhető, csak a legfontosabb jellemzőire térek ki. A létminimumérték számítása az élelmiszerfogyasztás normatív értékéből kiindulva történik. Meghatározásához a háztartási költségvetési felvételben (korábban HKF¹⁰, ma HKÉF¹¹) részt vevő azon háztartások fogyasztási adatait használják fel, amelyek élelmiszer-fogyasztásának értékösszege a normatívához – néhány további jellemző figyelembevételével – hasonló. E háztartások globális fogyasztásának átlagos adatai képezik a létminimumértéket. Ennek alapján először a létminimumhoz tartozó élelmiszerkosár kiszámítására kerül sor, s ezt követi az élelmiszer-normatíva szerint fogyasztó háztartások egyéb költségeinek hozzáadása az élelmiszerkosár forintösszegéhez (*KSH* [2002]). A 2014-re vonatkozó létminimum esetében a kosár pénzben kifejezett értéke 23 954 forint, egy felnőtt aktív korú egyszemélyes háztartásban élő – azaz egy fogyasztási egységet képviselő – férfi létminimuma 87 351 forint volt (*KSH* [2015a]). A létminimumot, a hagyományoknak megfelelően,

¹⁰ HKF: háztartási költségvetési felvétel.

¹¹ HKÉF: háztartási költségvetési és életkörülmény felvétel.

háztartástípusokra számolják. Közvetett módon ez átszámítható egy főre is. Az így kapott összegben megbújik az eltérő háztartástípusokban élők eltérő létminimuma, ugyanakkor irányadó a lakosság átlagos jövedelmével való egybevetése. 2014-ben 70,4 ezer forint/hó volt ez az érték. Az egy főre jutó átlagjövedelem csak 2013-ra vonatkozóan ismert (85 287 forint/fő/hó), s az adott évben a havi létminimum egy főre vetítve 70,8 ezer forint volt, vagyis a számított létminimum az egy főre jutó átlagjövedelem 83 százaléka volt. 2014-re az arány némileg csökkent, de a pontos adatok még nem ismertek.

2. A hazai létminimum-számítás nemzetközi összehasonlításban

A szegénységsszámítási módszerek közül ezúttal csak a szükségletek valamilyen formában történő számbavételén alapuló nemzetközi szegénységsszámítási gyakorlatot tekintjük át. Ezek abból indulnak ki, hogy az embereknek vannak reális, a kor színvonalán, az adott társadalmi környezetben elvárható, természetesnek tekinthető szükségleteik, s azok, akik ezeket a szükségleteiket nem tudják kielégíteni, mert nem rendelkeznek ehhez szükséges jövedelemmel, (jövedelmi) szegénynek minősülnek. Az elismert szükségletek beárazásával határozzák meg a szegénységi küszöböt, és ezt hozzámérik az emberek valós jövedelméhez, illetve fogyasztási célú kiadásaihoz. Akiknél ez utóbbiak alacsonyabbak, mint a küszöbérték, azok szegényeknek minősülnek. Sok országban csak bizonyos szükségleteket (legtöbbször az élelmiszer-szükségletet) határozzák meg tételesen, a többi valamilyen (egyéb forrásokból szerzett ismeretekre alapozott) szorzószámmal, avagy egyéb módon (például regressziós függvények segítségével) adják hozzá a tételesen meghatározott részhez. Magyarországon kívül számos országban történik ilyen típusú számítás.

Az ún. abszolút típusú – elismert szükségletek számbavételén alapuló – szegénységsszámítási módszer a már említett Rowntree nevéhez fűződik, aki 1902-ben már harmadik kiadásban publikálta számításait a „Szegénység, tanulmány a városi életéről” című munkájában. (Lásd az M5. mellékletet.) Ő édesapja, *Joseph Rowntree* nyomdokait követte, aki nagyban hozzájárult *Ch. Booth* „London népének élete és munkája” című többkötetes művének létrejöttéhez, amely az empirikus szociológia egyik első reprezentánsa. Az államilag garantált szociális minimum nyugdíj bevezetése (70 éves kortól) Angliában éppen ennek, a yorki emberek életét részleteiben feltáró, gigantikus munkának az egyik hozadéka volt.

Az ifjabb Rowntree összesen 11 560 yorki család, mintegy 47 ezer ember adatait elemezte. A jómódúak fogyasztási-költési szokásaiból indult ki, s annak alapján határozta meg a minimális szükségletek körét, a minimális összeget, amely az egészséges élethez szükséges. (Lásd az M6. mellékletet.)

A minimumszámítások történetében ezután számos jeles munka készült, melyek közül kiemelkedik a korábban már ugyancsak említett Orshansky nevéhez fűződő mű. Ő

az 1960-as évek elején az Egyesült Államokban dolgozta ki a módszert. Megtartva a szükséglet alapú megközelítést, abból indult ki, hogy míg az emberek élelmiszer-szükséglete széles konszenzus mellett és szakmailag is megalapozott módon meghatározható, addig az egyéb szükségletekre vonatkozóan ez nem áll fenn. Ebből következően csak az élelemszükségletet kell tételiesen kiszámolni, s az egyéb szükségleteket célszerű valamilyen szorzó segítségével meghatározni, majd hozzáadni a beárazott élelmiszerkosárhoz. Megnézve amerikai háztartások élelmiszerre fordított kiadási hányadát, végül is egy 3,33-as, majd 3-as szorzóban állapodtak meg. „Ms. Poverty”, ahogy széles körben nevezték Orshanskyt, 2006-ban hunyt el, ám módszere, némi változtatással ugyan, de túlélte őt. Az általa kidolgozott módszer mindmáig használatos, ráadásul ennek alapján számolódik a hivatalosnak elismert szegénységi küszöb is.¹²

Számos országban van deklarált, hivatalosnak tekintett szegénységi küszöb. Ezek egy része szükséglet alapú, míg más részük relatív típusú. Ez utóbbi megközelítés az ország lakosságának jövedelem-eloszlásán nyugszik. (Az EU-tagállamokban a relatív szegénységi küszöb a lakosság fogyasztási egységre jutó mediánjövedelmének 60 százaléka, amihez elválaszthatatlanul hozzátartozik az is, hogy a fogyasztási egységeket milyen szorzóval számolják. A fogyasztásiegység-szorzók jelentőségéről később még szó lesz.)

Magyarországon jelenleg nincs hivatalosan elfogadott szegénységi küszöb, de a rászorultsági elven nyújtott juttatások viszonyítási alapját képező öregségi nyugdíjminimum hasonlónak tekinthető. (Miközben ez a nyugdíjminimum sem tekinthető valószínűleg minimális nyugdíjnak, ez csak az öregségi teljes nyugdíj legkisebb összege. Ténylegesen sok és sokféle nyugellátás vagy nyugdíjszerű, illetve 2012-től a nyugdíjrendszerből a szociális rendszerbe áttett ellátás összege kevesebb, mint ez az érték.) Az egyébként 8 év óta változatlan havi 28 500 forintos összeg az ország soha egzaktan meg nem határozott, ún. teherbíró-képességét, a szegények érdekérvényesítő képességét, és nem utolsósorban a lakosság elszegényedéstől való félelmeit tükrözi, melyek egyike sem kapcsolódik se az abszolút, se a relatív számítási módszerhez.

Számos, és egyre növekvő számú, ország számol szükségletalapú szegénységi küszöböt, létminimumot. Egyes országokban ez egyben hivatalos küszöb is, míg más országokban egyéb mutatók mellett számolnak ilyet is. Az utóbbiakra példa többek között Ausztria, Belgium, Dánia, Horvátország, Írország, Portugália, Románia, Szlovákia, Japán, míg az előbbiekre például Bulgária, Olaszország, Svédország, Lettország, Szerbia vagy Macedónia. A fejlett országok közül többen az angolok megélhetési költségalapú számításait adaptálták (EU [2011]).

A MIS-módszert¹³ 2006 és 2008 között dolgozták ki, azóta a britek a családi költségvetési felvétel adatait felhasználva, évről évre kiszámolják és publikálják. Minden

¹² Lásd erről, többek között, a United State Census Bureau honlapján található szegénységsszámításról szóló tanulmányokat. <http://www.census.gov/hhes/www/powerty/hitory/index.html>

¹³ MIS (minimum income standard): minimum jövedelem standard.

második évben magát a szükségleti kört is felülvizsgálják, és ha kell, akkor az élet változásaihoz igazítják. A módszer egyre népszerűbb, legújabbban (2011-ben) Japán is átvette a brit módszert.

„A minimális megélhetési standard Angliában nem csak az élelmiszert, ruházatot, lakhatást tartalmazza. Arról is szól, hogy lehetőséget és választást biztosítson a megfelelő társadalmi részvételre.” (*Bradshaw et al.* [2008] 7. old.) „A minimális jövedelmi standard” című kiadványokban (hasonlóan a hazai Létminimum-kötetetekhez) megtalálhatók a részletes számítások (*Davis et al.* [2012]). Kidolgozásukban szakemberek mellett laikusok is nagy számban részt vettek (fókuszcsoportokban dolgozva). A szükségleteket/költségeket nyolc fő csoportba sorolták: 1. élelem, ital, 2. ruházkodás, 3. háztartási eszközök és szolgáltatások, 4. személyes javak és szolgáltatások, 5. közlekedés, 6. társadalmi részvétel, kultúra, 7. lakásfenntartás (lakbér, víz, villany, gáz, helyi adó stb.), 8. gyermekkel összefüggő kiadások. Háztartástípusokat alakítottak ki, figyelembe véve az egyes családtípusok speciális szükségleteit is. A kor, a foglalkozási státusz mellett számításba veszik az egészségi állapotot, a munkaképességet, a rokkantságot, a lakóhely jellegét, közlekedési viszonyait, megközelíthetőségét.

Az élelmiszer-szükséglet meghatározása hasonló a hazai létminimumnál alkalmazott metódushoz. Alapja a tudományosan kidolgozott éttrend, konkrét termékekre lebontva, konzultálva a különböző háztartástípusokban élőkkel. A ruházkodási szükségleteknél a mennyiségen túl figyelembe veszik a minőséget, az elhasználódási időt (beszámítva, hogy az olcsó termékek hamarabb tönkre is mennek). Hasonlóan járnak el az egyéb javakkal is. Mivel heti minimumokat számolnak ki, a hosszabb elhasználódási idejű, vagy ritkábban vásárolandó termékeket/szolgáltatásokat heti költségre lebontva, arányosan veszik figyelembe.

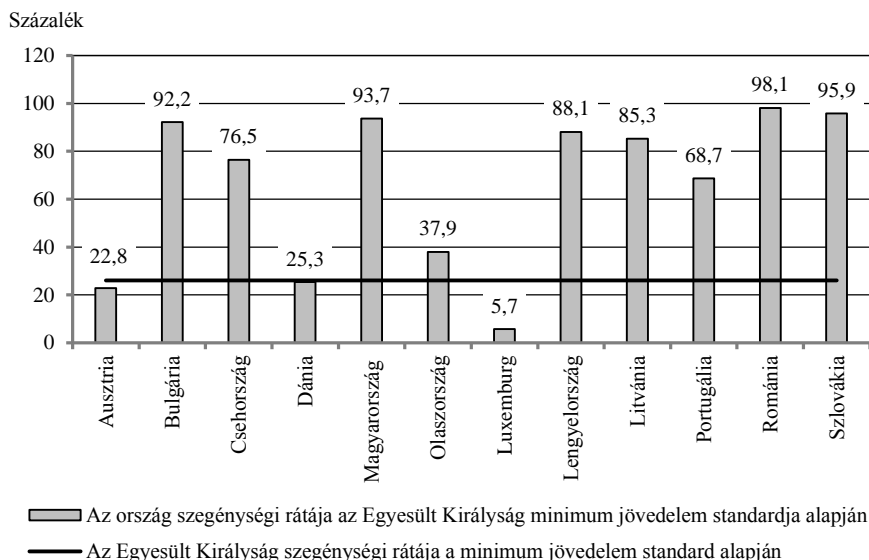
A lakhatási költségeknél bizonyos konszenzuson alapuló lakásszükséglet megadásával számolják ki annak költségeit (*Bradshaw et al.* [2008] 27. old.).

A 2008-as (2007-es referencia-időszakra vonatkozó) SILC-adatokon¹⁴ azt mutatom be, hogy az Egyesült Királyság minimum standardja alapján kiszámított szegénységi küszöbérték vásárlóerő-paritáson, mekkora szegénységi arányokat eredményezne a különböző EU-országokban. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért az EU 28 tagállama közül válogattam, de mindkét magyarországinál kedvezőtlenebb rátájú országot (Románia, Szlovákia) feltüntettem a 3. ábrában. Az adatok a többi EU-tagállamról is hozzáférhetők (*EU* [2011]).

Ha automatikusan átvettük volna az angolok minimumkosarát, akkor 2007-ben a magyar lakosság 93,7 százaléka minősült volna szegénynek. (A helyzet ma sem lenne kedvezőbb, mivel mind a relatív szegénységi küszöbérték alattiak, mind pedig a hazai létminimum alatt élők száma az óta tovább szaporodott.)

¹⁴ SILC (survey on income and living conditions): jövedelem- és életkörülmények felvétel.

3. ábra. Az egyes kiválasztott EU-országok szegénységi rátája az Egyesült Királysághoz viszonyítva, 2007*



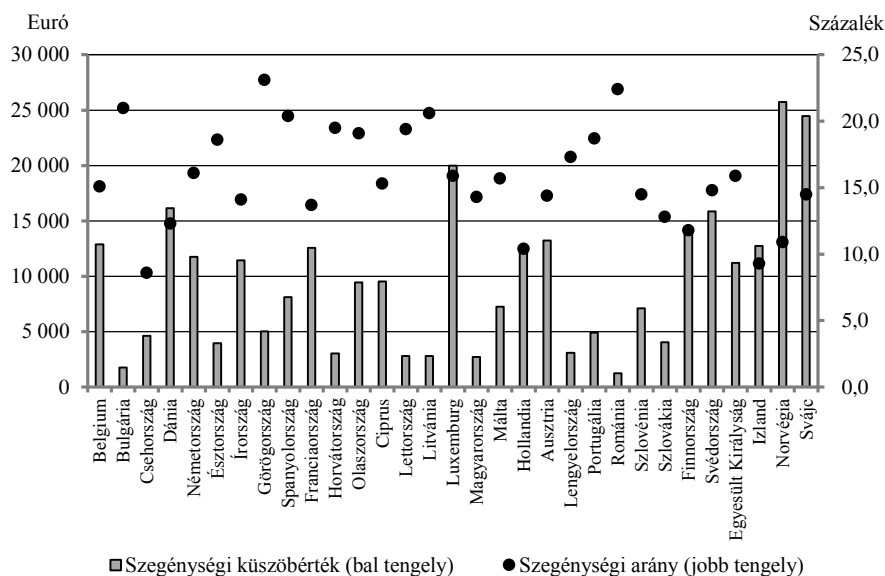
* A kiválasztott országokban, az Egyesült Királyság minimum jövedelem standard adatai alapján, vásárlóerő-paritáson számolt szegénységi küszöbérték szerint.

Forrás: Saját számítás az EU [2011] (56. old.) alapján.

Megjegyzem, hogy az EU gyakorlatát követve, a jövedelem-eloszlás alapján számolt relatív szegénységi ráta (a háztartási ekvivalens jövedelem alapján számolt medián jövedelem 60 százaléka alatt élők aránya a teljes népességben) ugyanerre az évre Magyarországon 12,4, míg az Egyesült Királyságban 18,7 százalék (EU [2011]). Szemmel látható, hogy ez az adat a szegénységben élők életminőségéről, megélhetési körülményeiről, elemi létfeltételeiről nem szolgál információval, de nem is ez a dolga. Amiről egyfajta információt ad, az az adott országon belüli jövedelmi különbségek alakulása, a relatív jövedelmi leszakadás, ami mindenképpen hasznos, informatív mutató.

Releváns szegénységi helyzetképhez a szegénységi arányt jellemző relatív szegénységi mutató mellett, kötelező elem volna minden esetben a szegénységi küszöbérték megadása is. A 2013-as (legfrissebb) EU-adatok szerint 2007-hez képest a hazai és a brit szegénységi arányban már kisebbek a különbségek (a miénk nőtt, a briteké csökkent), de még mindig a Nagy-Britanniában élők a kedvezőtlenebb, 15,9 százalék. Eszerint arányaiban szignifikánsan többen volnának szegények a briteknél, mint Magyarországon (14,3%). A szegénységi ráta alapját képező szegénységi küszöbérték nagysága, viszont több mint négyszerese a magyarénak (Lásd a 4. ábrát.)

4. ábra. Európai országok szegénységi rátái (százalék) és szegénységi küszöbértékei (euró), 2013



Megjegyzés. Referenciaév: 2012.

Forrás: Eurostat-adatbázis.

A brit minimumstandard alapján számolt szegénységi mutató tökéletesen ki tudja egészíteni az EU által kidolgozott Laekeni indikátorokat, s annak vezető mutatóját, a relatív jövedelmi szegénységi rátát, illetve az anyagi depriváció indexét. Arra ad választ, hogy „mennyi pénzre van szükség a megélhetéshez, a társadalmilag elfogadottnak és méltányosnak tartott élethez” (Davis et al. [2012]). Minden háztartás hozzá mérheti saját jövedelmi-megélhetési pozícióját, ugyanakkor az érdekvérvényesítésben, a bértárgyalások során, a szociális juttatások jogosultsági kritériumainál ezek irányjelzőként szolgálhatnak, s ily módon a tényalapú politizálás meghatározó elemei akkor is, ha nem tekintik „hivatalos” szegénységi küszöbszintnek.

1995 márciusában az ENSZ¹⁵ világtalálkozót hívott össze a társadalmi fejlődés jövőbeli feladatairól. A társadalmi fejlődés Koppenhágai Nyilatkozatát 1996-ban fogadták el. A dokumentum öt fejezetéből a második, A szegénység felszámolása című, többek között, a szegénységmérés fejlesztésének fontosságát is hangsúlyozza. „A szegénységmérési módszerek fejlesztésének a szegénység minden formájára ki kell terjednie, különösen az abszolút szegénységre.” (UN [1996]). Számos szegénységmérési dokumentum hivatkozik a Koppenhágai Nyilatkozatra, melyet Magyarország is aláírt, majd évekkel később meg is erősített. Mi sem természetesebb, mint

¹⁵ ENSZ: Egyesült Nemzetek Szervezete.

hogyan a fejlődő országok mélyszegénységének megértéséhez nélkülözhetetlen valamilyen abszolút mérce, de a relatív szegénység-megközelítések évtizedes divatja után, a fejlett országok is újra felismerték a mérési mód fontosságát.

A legfejlettebb országokban a szegénységmérés kihívásaira adott egyik kiváló példa a Kanadai Parlament döntése: „A szegénység meghatározása, a szegénységi küszöb, a szegénységi szint, a megélhetési, illetve az elégségesnek tartott jövedelem ügye, folyamatos vita tárgya a politikai döntéshozók között és kormányzati körön kívül is. Általában a szegénységet vagy abszolút terminusokban – a létezés szükséges javak megszerzésének képtelenségével –, vagy relatív megközelítésben – az átlaghoz képest rosszabb helyzetként definiálják. Az eltérő megközelítések miatt a szegénység sokoldalú mérését fejlesztettük ki.” (*Collin–Campbell* [2008]). A kanadai szegénységmérési módok közül a létminimumhoz hasonló személetes a piacikosár-mérőszám az MBM¹⁶ (*Hatfield–Pypers–Gustajtis* [2010]). A különböző javakból és szolgáltatásokból kialakított kosár megvásárlásához szükséges, rendelkezésre álló jövedelemből azonban levonják a gyermekgondozásra, az orvosi ellátásra, valamint a tartásdíjként fizetett összeget, a személyi jövedelemadót, a nyugdíjjárulék összegét, s az egyéb kötelező adókat és járulékokat. Azok a háztartások szegények, melyeknek az így meghatározott jövedelme nem éri el a piaci kosár kalkulált összegét. A szükségleti kosár meghatározásának menetét, az egyes tételeit, s azok időbeli változását, azok minimum értékre gyakorolt hatását is nyomon követhetjük nyilvánosan hozzáférhető dokumentumokból. Mivel a szükségletek meghatározása (mint mindenütt) a referencia háztartásra kerül kialakításra, fontos tudni, hogy milyen módon számítódik ki a minimum a többi háztartástípusra. A kanadai szükségleti kosarat egy, 49 különböző régióban élő, négytagú háztartásra – 25–49 éves házaspár két gyerekkel, akik 9 és 13 évesek – határozzák meg, s a legkülönbözőbb háztartástípusokra ekvivalenciakálák használatával, különböző szorzók alkalmazásával számítják ki (*Preville* [2008]).

A szemléletében relatív és abszolút elemeket kombináló mérőszám az ún. LICO¹⁷. Azokat sorolják ebbe a szegénycsoportba, akiknek az élelmiszerre, ruházkodásra és lakásfenntartásra költött kiadásainak aránya legalább 20 százalékponttal meghaladja az országos átlagot (természetesen különböző háztartástípusokra számolva).

A mai nemzetközi gyakorlatból számos egyéb példát találunk a szegénység elismert szükségletek alapján történő meghatározására. Az amerikai, a kanadai és brit példa elegendő bizonyíték arra, hogy magas életszínvonalú országok esetében is van relevanciája a létminimum típusú szegénységmérési megközelítéseknek.

Az Európai Bizottság támogatásával az Antwerpeni Egyetem kísérleti projektet indított azzal a céllal, hogy ajánlásokat fogalmazzon meg az EU-tagországokra alkalmazható közös, összehasonlítható szükségleti kosárra. 2015 júniusában egy sze-

¹⁶ MBM: (market basket measure): piacikosár-mérőszám.

¹⁷ LICO: (low income cut-off): alacsony jövedelmi határ.

minárium keretében ismertették az eddigi eredményeket.¹⁸ A projekt jól példázza, hogy egy konszenzuson alapuló, módszertanilag is stabil létminimum kidolgozása többéves előkészítő munkát igényel, s a számításokat az elméleti keretek tisztázásával kell kezdeni. (*Goedemé–Storms–Van den Bosch* [2015]).

3. Az ekvivalenciaskálák szerepe a minimumszámításokban

Bár az ekvivalenciaskálák alkalmazása a jövedelmi helyzet, a fogyasztási szükséglet, a létminimumkosár meghatározásánál óriási jelentőséggel bír, sem a véleményformáló közemberek, sem a szakemberek részéről nem kap elég figyelmet. Az Eurostat jövedelmi adatainak vagy a (relatív) szegénységi rátáinak használatakor a legritkább esetben említik meg, hogy ezek az adatok milyen fogyasztási egység alapján lettek kiszámolva. Bár az eredeti táblákban ezek még nyomon követhetőek, a későbbiekben elvesztve ezt a háttér-információt, a legkülönbözőbb fogyasztási egységgel számolt adatokat hasonlítják össze, osztanak, szoroznak velük, a „mutációk” sokaságát teremtve meg ezzel. Arról nem is beszélve, hogy maga a szükségleti kosáron alapuló létminimum alapú szegénységi ráta összekeveredik – gyakran még a legolvasottabb lapokban és on-line portálokon is – a relatív szegénységi rátával. Az eltérő fogyasztási egységgel történő számítás figyelmen kívül hagyása már szinte rutinhiba.

Amennyiben a különböző családtípusokban élők megélhetési költségeinek kiszámítása, illetve életszínvonalának/jövedelmének összehasonlítása esetében figyelembe akarjuk venni azt a tényt, hogy a háztartások kiadásainak egy része nem lineárisan növekszik a háztartás méretével, akkor az egy főre jutó jövedelem helyett az egy fogyasztási egységre jutó jövedelmet érdemes használni. Az ekvivalens jövedelem mérőszáma esetén a család méretének növekedésével a család tagjai (valamilyen hányadban meghatározott) csökkenő súllyal szerepelnek. Az ekvivalenciaskála tehát a különböző nagyságú és eltérő összetételű háztartásokban élő személyek jövedelmének és fogyasztásának összehasonlítására szolgáló viszonyszám. Ez a viszonyszám azt fejezi ki, hogy egy adott háztartás jövedelmi-fogyasztási szükséglete hány-szorosa a referenciaháztartás hasonló szükségletének.

Sokféle, egyszerűbb és bonyolultabb ekvivalenciaskála használatos, melyek közül négy főbb típust szoktak megkülönböztetni: a viselkedési, a parametrikus, a szubjektív és a szakértői skálát. Az Eurostat statisztikái ez utóbbira épülnek.

A nemzetközi gyakorlatban használt skálák mechanikus átvétele helyett a hazai viszonyokra érvényes ekvivalenciaskála kidolgozására lenne szükség. Ráadásul ez

¹⁸ Magyarországot a projektben *Szívós Péter*, a Társi ügyvezető igazgatója, vezető kutatója képviselte.

időről időre változik. Az e témában írt *Fergéné–Schnellné* [1963] cikk máig aktuális. épp úgy, mint *Éltető Ödönnel* végzett számításaink (*Éltető–Havasí* [2002]), valamint *Cseres Gergely Zsombornak Molnár Györggyel* együtt készített munkája (*Cseres–Molnár* [2008]).

Amikor a (relatív) szegénységi rátát meghatározzuk, akkor ún. OECD2¹⁹ fogyasztási egységgel számolunk, mely életidegen, nem tükrözi megfelelően a hazai kiadási-fogyasztási szerkezetet. A létminimum meghatározásánál egy másik fogyasztási egység-skálát alkalmazunk, ami egyébként a korábbiakhoz képest szintén változott. Fontos kimondani, hogy az elismert szükségletek egyes tételeinek változtatása mellett és helyett a minimumszámításoknál lényeges módosító szerepe van az alkalmazott fogyasztási egység korrekciójának is.

Egy négytagú háztartás fogyasztási egységének nagysága eltérő skálák alkalmazásával

| Megnevezés | Mindenki 1 egység (fő) | OECD2 (Eurostat) | Kanadai MBM | Hazai létminimum | |
|------------------|------------------------|------------------|-------------|------------------|------|
| | | | | 1989* | mai |
| Első felnőtt | 1 | 1,0 | 1,0 | 1,00 | 1,00 |
| További felnőtt | 1 | 0,5 | 0,4 | 0,75 | 0,75 |
| Gyerek (13 éves) | 1 | 0,3 | 0,3 | 0,65 | 0,65 |
| Gyerek (9 éves) | 1 | 0,3 | 0,3 | 0,45 | 0,50 |
| Háztartás együtt | 4 | 2,1 | 2,0 | 2,85 | 2,90 |

* 1989-ben külön skálát használtak az élelemre és a lakásköltségekre is. A közölt számítás a közölt létminimum-értékek alapján került visszszámításra. Ráadásul különbözött a városi és a községi érték is.

A következőkben egy egyszerű példán illusztrálom az elmondottakat. Vegyünk alapul egy négytagú kétgyermekes családot, ahogy ezt a kanadai példában is láttuk. Legyen a számításba vett jövedelmük/kiadásuk 40 ezer PPS²⁰. Így a háztartás (ekvivalens) jövedelme/kiadása egy főre számolva 10 ezer, OECD2-skálával²¹ számolva 19 048, a kanadai MBM-skálával 20 ezer, a mai hazai létminimum-skálával pedig 13 800 PPS.

Vagyis a különböző háztartástípusokra eltérő fogyasztási egység alkalmazásával nagyon különböző megélhetési szintet, pozíciót, létminimum-értéket kapunk. Megfontolandó a hazai létminimum esetében is ennek valamilyen korrekciója. Tudni kell azonban, hogy a szegény háztartások fogyasztási szerkezete lényegesen eltér a jómó-

¹⁹ OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development): Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet.

²⁰ PPS (purchasing power standard): vásárlóerő-paritás, olyan fiktív valutaegység, melynek vásárlóereje ugyanakkora, mint egy euróé az Európai Unióban átlagosan.

²¹ OECD2-skála: első felnőtt 1,0, további felnőtt 0,5, gyermek 0,3 fogyasztási egységet képvisel.

dúak fogyasztási szerkezetétől, s az átlagos háztartásétól is. Ezért az átlagot kifejező fogyasztási egység, nem szükségképpen követendő a létminimum-számításnál, ugyanakkor a jelenlegi némi módosítása megfontolandó.

4. Létminimumszámítás-kritikák

A szegénységnek sokféle és egymással egyenértékű megközelítése lehetséges. A mérési módoknak követnie kell a megközelítések sokszínűségét. Hogy számunkra melyik igazán releváns, azt a megismerési cél dönti el. A hivatalos statisztikának a felhasználói célok gazdag tárházából kell választania a szegénység mérése esetében is. Nem kérdés, hogy a hivatalos statisztikának a nemzetközi összehasonlítást is szolgáló, konszenzuson alapuló Eurostat előírásokat e területen is figyelembe kell vennie. A szegénység és társadalmi kirekesztés mérésének EU-szabványa az ún. Laekeni indikátor-rendszer. Ennek fő mutatószáma a szegénységi ráta, mely az ország lakosságának jövedelem-eloszlásából kiindulva, a mediánjövedelem 60 százalékában határozta meg a szegénységi küszöbszintet, s az e jövedelemösszeg alatt élőket tekinti (jövedelmi) szegénynek. Ez azonban korántsem zárja ki, hogy a nemzeti statisztikai hivatalok, kutatóhelyek egyéb módon is mérjék a szegénységet, számba vegyék a szegényeket. Mint azt a korábbi fejezetekben igyekeztem bemutatni, számos országban van igény más típusú, részben vagy egészben szükségletek számbavételén alapuló szegénységmérési módok alkalmazására is. Mindmáig ezek közé tartozik Magyarország is. Miért releváns ez az igény? Milyen előnyei lehetnek az az ún. abszolút típusú szegénységmérésnek? És mik a hátrányai? Kezdjük ez utóbbival.

Sokan azért bírálják a szükséglet alapú, standard büdzsén alapuló módszereket, mert azok nem eléggé objektívek, nem eléggé tudományosak, túl önkényesek, s egyáltalán: értékítéleteket hordoznak. Még az élelemre vonatkozóan, a táplálkozástudományi tanulmányok sem teszik lehetővé a szükségletek precíz meghatározását, ami pedig az egyéb kiadásokat illeti, a szükségletek szakértőkre alapozott meghatározása is sokkal inkább társadalmilag, mint tudomány által determinált (Fisher [2007]).

Az ellenvetések között szerepel a standard szükségleti-kosár konszenzuson alapuló meghatározásának nehézsége, különösen, ha figyelembe vesszük az emberek, társadalmi csoportok kiadási/költési gyakorlatának variabilitását, a fogyasztói társadalom nyújtotta gazdag áru- és szolgáltatástömeg létét.

Egy további elgondolkasztó ellenérv, hogy a standard szükségleti kosár megalkotása alkalmazkodik az alacsony jövedelműek tényleges fogyasztási mintájához, vagyis hogy a költési gyakorlat standard szükségleti kosárként újradefiniálódik. Nos, akik az értékítélettől való mentességet, valamilyen steril objektivitást kérnek számon ettől a

számítási módtól, azok sajnos nem veszik tudomásul, hogy ilyen nem létezik. Nincs a világon olyan módszer, amivel az értékítélet mentességet garantálhatnánk. Az objektivitást pedig a mások általi felülvizsgálhatóság, az átláthatóság garantálja. Éppen a módszer hétköznapi emberek általi könnyű átláthatósága, értelmezhetősége tudja a módszert hitelesíteni. Ahogy Fischer idézett tanulmányában is olvasható, még a szükséglet alapú megközelítés ellenzői is erényként könyvelik el azt a tulajdonságát, hogy mindenki számára világossá teszi, hogy a szegénységi küszöbérték mire elég, milyen életszínvonalat, megélhetési szintet, életminőséget tesz lehetővé. Vagyis megtölti tartalommal a szegénységi küszöbérték mutatóját. Tudhatjuk, hogy az adott mutató szerint, mit jelent szegénynek lenni. A medián 60 százalékkal lehatárolt jövedelmi szint tartalmáról az embereknek, de még a szakembereknek sincs valós képe.

A szükséglet alapú számbavétel óriási előnye, hogy standard. Olyan, mint a méterrúd, pontosan lemérhetjük vele az emberek megélhetési szintjét. A relatív megközelítésen alapuló számítás, mint amilyen a Laekeni indikátorok főmutatóját képező szegénységi ráta, konkrét tartalom nélküli, és ami még ennél is lényegesebb hátránya, hogy az aktuális jövedelem-eloszlástól függően mozog.

Gazdasági recesszió idején, ha – tegyük fel – az ország lakosságának jövedelme minden jövedelmi csoportban arányosan csökkenne, akkor a szegénységi ráta változatlan maradna. Ugyanez igaz a lakosság arányos jövedelemnövekedése esetén is. A szegénység így mérve relatív viszony, csakis a többiekhez mért jövedelmi pozíciótól függ, hogy kik azok, akik odatartoznak, és kik azok, akik nem. Így fordulhat elő, hogy az Egyesült Királyságban nagyobbak mutatkozik a szegények aránya, mint Magyarországon. Ez nem vonja kétségbe a mutató hasznosságát, de érdemes kiegészíteni egyéb szegénységi mérőszámmal is. A gazdasági recesszió lakossági hatásának nyomon követésére például egy standardként elfogadott minimális szükségleteken nyugvó szegénységi megközelítés hasznosabb, informatívabb. (A szegénység mélységének és struktúrájának mérését szolgáló mutatókról később.)

4.1. A hazai létminimum-számítás „hivatalos” kritikája

A KSH „Létminimum, 2014” című kiadványának bevezetőjében a következőket olvashatjuk: „Az eltelt időszakban egyre nagyobb érdeklődés övezte a számokat, mind több felhasználó tartott rá igényt, ám értelmezésében nem egyszer zavar támadt. A fogyasztás szerkezetének változásával párhuzamosan értékösszege távolodott elnevezésének széles körű értelmezésétől. Egyre gyakrabban használták – vagy akarták használni – olyan mutatóként, amelynek tartalmilag nem felelt meg.” (KSH [2015b] 1. old.)

Az idézett szöveg nem állítja, hogy a KSH által számított értékösszeg bármikor szakszerűtlen, téves vagy tartalmatlan lett volna. Ez fontos. Csupán annyit olvasha-

tunk itt, hogy ezt a mutatót sokan értelmezték pontatlanul. Mármost, ha nőtt a felhasználói érdeklődés (ami örvendetes), akkor ez a Hivataltól nyilván azt követeli, hogy legfontosabb feladatát, a felhasználói igények kielégítését, jobban teljesítse. Ennek arra kell ösztönöznie, hogy még nagyobb publicitást, könnyebb elérhetőséget, árnyaltabb elemzéseket kapcsoljon a létminimum-számokhoz.

Az értelmezési zavar az adathasználók növekvő számával könnyen növekedhet, de ezt a problémát nem a kissé komplikáltabb mutatók megszüntetésével, hanem az adathasználók különböző köreihez igazított, korszerű magyarázatokkal lehet enyhíteni. (Jó példa erre a modern orvoslás gyakorlata, melyben a beavatkozásról az adatfelhasználó, a laikus beteg jogosult dönteni, de az ő informált döntéséhez az orvos és az egészségügyi szervezet, hatóság köteles segítséget adni. Ha pedig sok a félreértés, akár a sarlatán adatértelmezők miatt, nem az egészségi állapot leletén szereplő indikátorát és a hozzá vezető vizsgálatot szüntetik meg, hanem a tudatlanságot.) A kanadai MBM-mutató értelmezéséhez például, laikusok számára is érthető módon fogalmazva, készült egy kézikönyv, melynek segítségével bárki kiszámolhatja háztartásának MBM-értékét, azaz létminimumát (*Graham [2010]*).

A statisztikai műveltség hiánya nemcsak napjaink problémája, a múltban legalább ennyire jellemző volt. Ha az idézett érvet következetesen végigvinnénk a statisztikai adatainkon, akkor kevés mutató maradna talpon. Amikor az adathasználók *W. Churchill* híres mondását idézik, miszerint „csak annak a statisztikának hiszek, amit magam hamisítottam”, akkor jusson eszükbe az az a tipológia, melyet *J. Best* „*Damned Lies and Statistics*” (Átkozott hazugság és statisztika) című munkájában megfogalmazott (*Best [2001]*). Best az adathasználók három típusát különbözteti meg: 1. a naiv adathasználót, aki kritikátlanul minden számot elhisz, 2. a cinikus adathasználót, (melyre jó példa a Churchillnek tulajdonított állítás), és 3. a kritikus adathasználót, aki „a számok önmagukért beszélnek” mondásban kifejezett gondolkodásmód helyett megpróbálja értelmezni, megérteni egy-egy szám tartalmát. Az utóbbi a számok „mögé” néz, kíváncsi a metainformációkra, a szám mögött meghúzódó adat-előállítási folyamatra (*Havasi [2010]*).

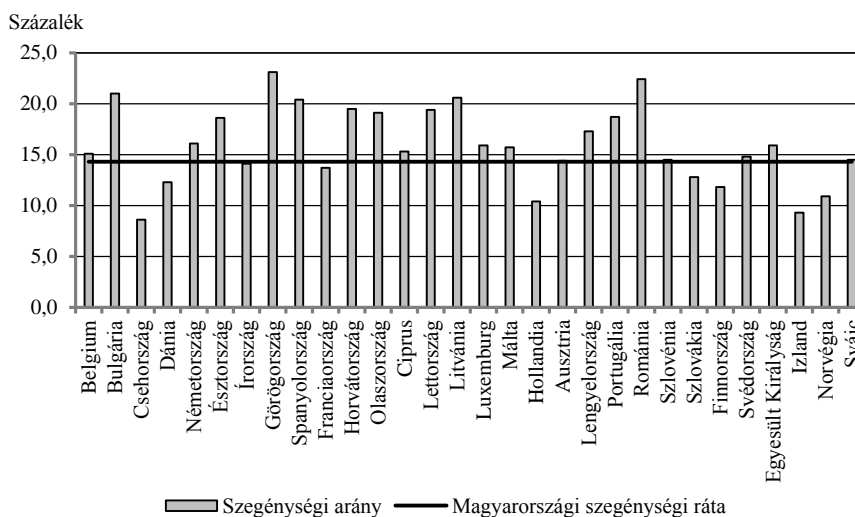
Általános adathasználói hiba, hogy a mért adat az emberek fejében azonossá válik a megmért jelenséggel, hogy a vizsgált jelenség mérőszámához hozzárendeljük saját jelenségről alkotott képzetünket. Önmagában, minden mástól függetlenül, se egy relatív mutató (a medián-jövedelem 60 százaléka alatti jövedelemből élők), se egyetlen abszolút mutató (a minimálisan szükségesnek elismert javak és szolgáltatások megvásárlásához szükséges jövedelemmel nem rendelkezők) nem határozza meg, hogy kik is a szegények. De bizonyos szempontból mindegyik mért eredmény igaz. A létminimum a szegénység elfogadott indikátora, hasonlóan az EU gyakorlatában általánosan használt és már idézett, relatív jövedelmi szegénységi rátához. Mivel a jelenséget a maga összetettségében nem tudjuk megmérni, közvetetten, indikátorok segítségével tesszük hozzáférhetővé.

A napilapokban, az interneten, a legkülönbözőbb fórumokon folyó létminimum-vita mindezt a zavarodottságot tükrözi. A „Na, akkor most végre mondják már meg, hogy mennyi szegény is van!” felszólításra adott helyes statisztikusi válasz pedig az, hogy „Attól függ!”.

A szegények számát illetően egyesek a kisebb, míg mások a nagyobb számra hivatkoznak: a relatív módon mért szegénységi ráta szerinti 14,6 százalékot, vagy a létminimummal számolt 43 százalék körüli szegénységi érintettséget hangsúlyozzák. Ez nem baj, hisz mindkét szám igaz, más-más oldalát mutatja a szegénységnek. (Ez szinte minden érzékeny adat esetében törvényszerű. Gondoljunk csak az olyan mutatókra, melyek a munkanélküliség, a megváltozott munka-, sőt funkcióképesség, a veszélyeztetett gyermekek, vagy a vallásos emberek számbavételére szolgálnak.)

„Már az elnevezés is számos vitára, félreértelmezésre ad okot”, olvashatjuk az idézett Létminimum-kiadványban megjelenő ellenérvek között. Ha ezt elfogadjuk, akkor, igaznak kell tekintenünk az EU-féle relatív szegénységi rátára is. Az egyik az emberek megélhetési szükségleteiből, míg a másik a relatív jövedelmi pozíciókból indul ki, de a szegénységet számolja. Aki szebb képet akar a magyar társadalomról, annak kényelmes elvetni a létminimum 43 százalékos mutatóját, és csak a 14,6 százalékos relatív szegénységi küszöbre hivatkozni. De valóban joggal mondhatja bárki is, hogy mi magyarok ezért jobb helyzetben vagyunk, mint a belgák, svédek, britek, sőt még az EU leggazdagabb országában, Luxemburgban élőkénél is, ahol 15,9 százalék a szegények aránya? Talán érdemes ezen is elgondolkozni.

5. ábra. Európai országok szegénységi rátái a hazai 14,3 százalékos rátához viszonyítva, 2013



Megjegyzés. Referenciaév: 2012.

Forrás: Eurostat-adatbázis.

„Módszertanilag és értelmezés szempontjából is kifogásolható, ha az átlagtól kévéssel elmaradók egy csoportot képeznek a valóban legelesettebbekkel, másrészt a létminimum alatt élők címkével illetett csoport így kezelhetetlenül heterogén, és ez nem járul hozzá a legtöbb gondoskodást igénylő rétegek problémáinak sem a megértéséhez, sem a kezeléséhez.”, olvashatjuk ugyancsak a (KSH [2015b] 7. old.) idézett kiadványban. Az idézett bevezető szerzői helyesen írták, hogy „a »létminimum alatt élők« címkével illetett csoport ... heterogén”, de szerintem korántsem kezelhetetlenül. A modern statisztika meglévő módszereivel fel lehet, és fel is kell tárnunk ennek a heterogén sokaságnak a belső viszonyait. Viszont a részletekben rejlő különbségek megragadásához sem lehet eltekinteni a csoport tagjainak közös jellemzőitől. Ezek egyike éppen az, hogy embertársaink bizony a társadalmilag ma elfogadhatónak tekintett léthez szükséges minimális szinten, illetve alatta fogyasztanak.

Ugyanis a kicsivel nyomorszint fölött élőkre, a máról hónapra, tartalékok nélkül gazdálkodókra, a dolgozó szegények széles csoportjaira is igaz, hogy a létminimum-számítás alapját képező, minimálisnak elismert szükségletek szintjén, vagy az alatt fogyasztanak. Elsősorban a középréteg lecsúszásával növekedett azok száma és aránya, akiknek szükséglet-kielégítési szintje közel van a létminimumként számításba vehető. A lakosság magas eladósodottsága is hozzájárult ahhoz, hogy az adós családok fogyasztásukat takaréokra állították, így már a közepes jövedelműek közül is sokan – minthogy a jövedelmükből magas arányban törlesztettek –, alacsony szinten fogyasztottak. A standard megélhetési kosár arra is jó, hogy erre a tényre rávilágítson. A létminimumkosár értéke fontos adat annak a hazai sajátosságnak a megértéséhez is, hogy nemcsak az átlagkeresetek, az átlagjövedelmek alacsonyak, hanem az elemi szükségletek kielégítéséhez sincsenek igazán olcsó termékek, szolgáltatások. Az élelem, a lakásfenntartás, a közlekedés-hírközlés terén nincs meg a termékeknek és szolgáltatásoknak az a választéka, ami lehetővé tenné, hogy „a fogyasztási piramis alján” élők is megvásárolhassák a minimális szükségleteiket kielégítő javakat.

Az a szinte soha nem idézett, de a KSH által rendszeres felmérésekben kimutatott tény is elgondolkodtató, hogy a létminimum és a szubjektív szegénységi küszöbről alkotott lakossági vélemények a megélhetéshez szükségesnek tartott összegekről, igen közel esnek egymáshoz. A létminimum alatt élők társadalmi összetételéről, demográfiai, gazdasági aktivitási jellemzőiről sajnos egyébként sincs pontos képünk, nem tudjuk miben és mennyiben heterogének, vagy homogének. A kiadványok ugyanis csakis a létminimum-összegeket tartalmazzák, de arról, hogy hányan és kik élnek alatta nem adnak információt.

Évtizedes szokás a lakossági jövedelmi adatok megbízhatóságának kétségbe vonása. Az emberek alulbecsült jövedelméhez viszonyított objektív számításra nyugvó szükségleti kosár értékösszegét arányaiban túl magasnak tartják, így – úgymond – sokan indokolatlanul minősülnek szegénynek. Tapasztalataim szerint azonban a bevallott fogyasztási kiadások is alacsonyabbak a valóságosnál, s ez az élelmiszerki-

adásokra is érvényes. Ha a Táplálkozástudományi Intézet étrendjének összetevőiből létrejövő ételmenüket valódi bekerülési költségen (igaz olcsó árakon) határozzuk meg, s ezt az összeget vetítjük rá a lakossági felvételtől származó (alulbecsült, részben elfelejtett, elhallgatott) kiadási-fogyasztási adatokra, akkor már ezzel a lépéssel túlbecsüljük azokat, akik a minimálisnak elismert ételmenü összegével meg-egyezően, illetve ehhez hasonlóan fogyasztanak. (Ők azok, akik elfogyasztják a szükségesnek tartott mennyiséget, de a lakossági megkérdezés során, az ún. háztartási naplóban, annál kisebb fogyasztásról adnak számot, mert elfelejtik a vásárlásaik egy részét, mert egyes családtagok személyes vásárlásai ilyen-olyan okból kimaradnak a háztartási naplóból és számos egyéb okból.) Ezért már a létminimum-számítási gyakorlat első lépésénél torzítás léphet fel a mérésnél, amit módszertanilag kezelni szükséges. Ez azonban nem a minimumszámítás elvét kérdőjelezi meg.

Fontos hangsúlyozni azt is, hogy a fogyasztói kosár állandósága, nem azonos annak változatlanosságával. A fogyasztói árindex mögött álló ún. reprezentánsok is időről időre változnak, frissülnek. A férfiak borotválkozásában a timsót felváltotta az arcvíz, a nőknél a dauerolást a hajfestés, és a partvist és a tollsöprűt a porszívó. Ezt bárki beláthatja, noha minden egyes elem lehet vitatható, mégis kevés embert láttam, aki egy árindexvita alkalmából elmélyülne a reprezentánsokban. A létminimum esetében a fogyasztói kosárba kerülő termékek, szolgáltatások be- és kikerülése az élet változásával természetes és szükségszerű. Igaz, ma minden korábbinál nagyobb szükség van a minimumszámításokat végzők szakmai tudása mellett, élettapasztalatukra is, ha meg akarják érteni és számításba akarják venni, hogy mire is van szükségük a legalacsonyabb sorban élő embereknek ahhoz, hogy ne szakadjanak ki a társadalomból, ne szakadjanak le a többségi társadalomról, hogy szegény nélkül élhessenek, ahogy annak idején Smith fogalmazott. Nekünk, statisztikusoknak pedig ne kelljen szegénykeznünk. Ezért követik oly sokan a világban a brit módszert, melynél a szakemberek mellett nagy számban veszik igénybe a legkülönbözőbb háztartástípusban élő érintettek véleményét, tapasztalatát is.

A KSH a hivatkozott kiadványában egyértelműen megfogalmazza, hogy „befejezi a jelenlegi módszeren alapuló létminimum publikálását, helyette egy új névvel és új tartalommal bíró a mai magyar társadalomra érvényesebb abszolút szegénységi mutató kifejlesztését” tervezi. (KSH [2015b] 7. old.) Bízom benne, hogy ez a döntés a bemutatott újabb nemzetközi módszertanok felhasználását foglalja magában az abszolút szegénységi mutatók kiszámolásában, s hogy a változtatások figyelmet szentelnek a meglevő adatsorok folytathatóságára is. S hogy a relevánsabbnak tekintett új tartalom, az új elnevezések az abszolút szegénység szomorú jelenségeit nem szépítik meg. A szociológia és társadalomstatisztika hazai művelőinek elháríthatatlan feladata, hogy ezt a változást értő kritikával figyelje, és folyamatosan segítse az adatfelhasználókat, hogy ezeket a változásokat ne csak megértsék, megítéljék, hanem befolyásolják is.

*

Vajon a száz évet megélt, gyógyíthatatlannak ítélt létminimum-számítás kegyes haláláról, vagy aktív halálba segítsérről van-e szó? Temetjük, vagy új életre keltjük-e ezt a fontos mutatót? Erre a jövő ad választ. Az utóbbi években, tanúi vagyunk a szükségleteken alapuló, az érintetteket is bevonó, és a szakmai közösségek által ellenőrzött létminimum-számítások újbóli feltámadásának a fejlett országokban is. A megélhetési viszonyok számbavétele, és azok nyilvánossága nélkül nincs modern államvezetés, demokratikus viták alapuló döntéshozatal, és nincs nemzeti önismertet sem. Hogyan is írta több mint száznegyven éve Keleti „Buda-Pesten, 1871 karácsonkor”?

„Ama szörnyű számsoroktól, melyek hírlapjainkat és publicistikai iratainkat jelenleg megtöltik – ugymond – csakugyan meg szabad néha-néha ijednünk: mert mellettök ott lesekedik gyakran az a csaló gondolat, hogy eme számok egyúttal a közállapotok ismeretét nyújtják.” (Keleti [1871]).

Ez az intelem igen időszerű ma is, amikor mindennapi tapasztalatunk, hogy az érdekharcokat gyakran statisztikai-módszertani áruhában vívják. Nemcsak a tények és a vélemények összekeverése gyakori, és nemcsak az adatok értelmezése és nyilvánossága válik hovatovább harci kérdéssé, hanem az is, hogy már az adat-előállítás módszerére és feltételeire is igyekeznek befolyást szerezni egyes szakmán kívüli érdekcsoportok. A létminimum-számítás egy évszázadot felölelő története számos tanulsággal szolgál e tekintetben is. A magyar statisztikai tudomány legjobb hagyományaira hivatkozva kell megvédeni az elfogulatlan, nemzetközi színvonalú szakszerűséget és a közösség értő felvilágosításának gyakorlatát a mindenkor változó körülmények között.

Irodalom

- ANDORKA R. – KOLOSI T. – VUKOVICH GY. (szerk.) [1990]: *Társadalmi riport*. Társadalmi Kutatási Intézet Zrt. Budapest.
- BENDA GY. [1991]: A KSH Társadalomstatisztikai főosztályán folytatott szegénységvizsgálatról – 1975–1979. *Esély*. 3. évf. 4. sz. 3–11. old.
- BEST, J. [2001]: *Damned Lies and Statistics*. University of California Press. Berkeley, Los Angeles, London.
- BRADSHAW, J. – MIDDLETON, S. – DAVIS, A. – OLDFIELD, N. – SMITH, N. – CUSWORTH, L. – WILLIAMS, J. [2008]: *A Minimum Income Standard for Britain, What People Think*. Joseph Rowntree Foundation. York.
- BRUDER E. [2014]: Kik a szegények Európában? A szegénység mérésének alternatívája. *Területi Statisztika*. 54. évf. 2. sz. 152–171. old.
- COLLIN, CH. – CAMPBELL, B. [2008]: *Measuring Poverty: A Challenge for Canada, Parliament of Canada*. Social Affairs Division PRB 08-65E <http://www.parl.gc.ca/Content/LOP/ResearchPublications/prb0865-e.htm#ftn3>

- CSERES G. ZS. – MOLNÁR GY. [2008]: Háztartási fogyasztói magatartás és jólét Magyarországon a rendszerváltás után. Egy modellkísérlet eredményei. *Közgazdasági Szemle*. LV. évf. 4. sz. 157–170. old.
- DAVIS, A. – HIRSCH, D. – SMITH, N. – BECKHELLING, J. – PADLEY, M. [2012] *A Minimum Income Standard for the UK in 2012*. Joseph Rowntree Foundation. York. <http://www.jrf.org.uk/sites/files/jrf/minimumincome-standards-2012-full.pdf>
- ÉLTETŐ Ö. – HAVASI É. [2002]: Az elemzési egység és az ekvivalencia-skála megválasztásának hatása a jövedelmi egyenlőtlenségre és szegénységre. *Szociológiai Szemle*. 11. évf. 4. sz. 157–170. old.
- EU (EUROPEAN UNION) [2011]: *The Measurement of Extreme Poverty in the European Union*. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion. Manuscript.
- FEKETE GY. [1989]: Létminimum. *Társadalmi Szemle*. 44. évf. 12. sz. 40–53. old.
- FERGE S.-NÉ – SCHNELL L.-NÉ [1963]: *A háztartásstatisztikai adatok és a keresleti függvény*. MTA Közgazdasági Intézetének Közleményei. 17. sz. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest.
- FERGE ZS. – GARA J. – HORVÁTH Á. [1980]: A szegénységgel és a többoldalúan hátrányos helyzettel kapcsolatos mai nyugati nézetek. *Valóság*. 23. évf. 2. sz. 3–15. old.
- FERGE ZS. [1980]: Társadalmi struktúra – Társadalmi hátrány. *Valóság*. 23. évf. 2. sz. 15–30. old.
- FISHER, G. M. [2007]: *An Overview of Recent Work on Standard Budgets in the United States and Other Anglophone Countries*. U.S. Department of Health and Human Services. Washington, D.C.
- GOEDEMÉ, T. – STORMS, B. – VAN DEN BOSCH, K. [2015]: *Proposal for a Method Comparable Reference Budgets in Europe*. Applica, University of Antwerpen, European Commission. Brussels.
- GRAHAM, S. [2010]: *How to Understand the Cost of Living in your Community: An Affordability Study. Guidebook Based on the Market Basket Measure Methodology*. The Social Planning and Research Council of British Columbia. Canada. <http://www.sparc.bc.ca/resources-and-publications/doc/338-how-to-understand-the-cost-of-living-in-your-community.pdf>
- HAJDU O. [1997]: *A szegénység mérőszámai*. KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat. Budapest.
- HATFIELD, M. – PYPERS, W. – GUSTAJTIS, B. [2010]: *Comprehensive Review of the Market Basket Measure of Low Income*. Final Report. Human Resources and Skills Development. Ottawa.
- HAVASI É. (szerk.) [2000]: *Szemelvények a magyar háztartás-statisztika történetéből*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.
- HAVASI É. [2010]: Burjánzó számok, mutáns adatok. *Statisztikai Szemle*. 88. évf. 6. sz. 648–659. old.
- HAVASI É. [2014]: „Minden szám jó, csak megfelelő lábjegyzet kell hozzá”. Adalékok Bruder Emese: *Kik a szegények Európában?* c. tanulmányához. *Területi Statisztika*. 17. (54.) évf. 2. sz. 175–177. old.
- JAVORNICZKY I. [2006]: Interjú Andorka Rudolfal. (Készült az 1956-os Intézet Oral History Archivuma számára, interjúszám: 567). *Századvég*. 1–2. (39–40) sz. 167. és 133. old.
- KELETI K. (szerk.) [1887]: *Magyarország népességének élelmezési statisztikája physiologiai alapon*. Az Athenaeum R. társulat könyvnyomdája. Budapest.
- KELETI K. [1871]: *Hazánk és népe a közgazdaság és társadalmi statistika szempontjából*. Athenaeum. Pest.
- KESZTHELYINÉ RÉDEI M. – SALAMIN P.-NÉ [é. n.]: *A külföldi szegénységvizsgálatok és a hazai minimumszámítások tapasztalatainak áttekintése*. Munkaanyag.
- KESZTHELYINÉ RÉDEI M. – ZAFÍR M. [1992]: Dokumentum a létminimumról és a társadalmi minimumról. *Statisztikai Szemle*. 69. évf. 1. sz. 44–53. old.

- KESZTHELYINÉ RÉDEI M. [é. n.]: *A szegénység*. Munkaanyag.
- KOZÁK L. [2009]: *A független magyar szakszervezetek története és harcai*. Liga Szakszervezet. Budapest.
- KSH (KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL) [é. n.]: *A társadalmilag indokolt szükségletek minimuma*. Munkaanyag.
- KSH [1970]: *Jelentés az életszínvonal mérésének fejlesztéséről*. Munkaanyag.
- KSH [1971]: *Emlékeztető a Társadalmilag indokolt szükségletek minimuma c. tanulmány március 22-i vitájáról*. Munkaanyag.
- KSH [2015a]: *A fogyasztói árak alakulása 2014-ben*. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/fogyar/fogyar14.pdf>.
- KSH [2015b]: *Létminimum, 2014*. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/letmin/letmin14.pdf>
- MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE [1925]: A hivatalos létfenntartási indexszámok. 3. évf. 5–6. sz. 191–195. old.
- ORSHANSKY, M. [1969]: „How Poverty is Measured” (Perpectives on Poverty 2). *Monthly Labor Comprehensive Review*. Vol. 92. No. 2. pp. 37–41.
- PREVILLE, E. [2008]: *Eliminating Poverty Among Working Families: Funding Scenarios*. Parliament of Canada Economics Division. PRB 08 65E.
- RINGEN, S. [1988]: A szegénységmérés harmadik stádiuma felé. *Szociológiai Figyelő*. 4. évf. 1. sz. 49–64. old.
- SALAMIN P.-NÉ [1990]: A létminimum és akik alatta élnek. *Esély*. 2. évf. 4. sz. 58–73. old.
- SEN, A. [1983]: Poor Relatively Speaking. *Oxford Economics Paper*. Vol. 35. No. 2. pp. 153–169.
- SMITH, A. [1904]: *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Everyman's. London.
- STUBER E. [1953]: Az életszínvonal statisztikai vizsgálatának egyes kérdései. *Statisztikai Szemle*. 30. évf. 8. sz. 628–638. old.
- SZABARI V. [2008]: Interjú Kemény Istvánnal. *Szociológiai Szemle*. 47. évf. 2. sz. 14. old.
- SZALAI J. [1990]: *Néhány gondolat a szegénységről és a létminimumról*. Társadalmi Kutatási Intézet Zrt. Budapest.
- SZÁSZ J. [1951]: A statisztika feladatai az életszínvonal mérésben. *Statisztikai Szemle*. 28. évf. 4. sz. 339–345. old.
- SZOCIÁLPOLITIKAI SZEMLE [1913]: *Az öttagú munkáscsalád heti élelmének ára Budapesten*. III. évf. 24. sz. 344. old.
- TARJÁNYI S. [1966]: A fővárosi munkásság helyzete és forradalmasodása az első világháború alatt. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából*. 17. köt. Budapesti Történeti Múzeum évkönyve. Múzeumi Ismeretterjesztő Központ. Budapest. 197–246. old.
- TOWNSEND, P. [1979]: *Poverty in the United Kingdom. Survey of Household Resources and Standard of Living*. Penguin. London.
- UN (UNITED NATIONS) [1996]: *Eradication of Poverty. World Summit for Social Development Programme of Action*. Ministry of Social Development. New York.
- ZAFÍR M. [1979]: Százéves a magyar népélelmérés statisztikája. *Statisztikai Szemle*. 57. évf. 8–9. sz. 885–901. old.
- ZAFÍR M. [1997]: A régi létfenntartási indexszámok mai szemmel. *Statisztikai Szemle*. 74. évf. 4–5. sz. 366–367. old.

Summary

This article gives a historical presentation of the national minimum income standard calculations with a brief international outlook.

It presents the main theoretical and practical arguments and counterarguments from the international literature on minimum-calculations and reflects on the current discussion about the national measurement calculated by the Hungarian Central Statistical Office.

The study is intended to be a contribution to the rethinking of the Hungarian minimum subsistence level calculation, and in addition it represents a clear position on the necessity of an absolute type of poverty measurement.